פרייז מארק 1,200,000

בית יעקב

ארטאדאקסישער חודש-זשורנאל.

אבאנאמענטס-פרייז:
אין לאנד א יאהר 4 זלאטעס (ליטן ג.-פ.
אין אויסלאנד:
$1^{1}/_{2}$ דאלאר.
דער איינצ. נומער 70 גר.

ב"ה, לאדז, ניסן, תרפ"ד. | ערשטער יאהרגאנג. | № 4 | ROK I-szy | Łódź, Kwiecień 1924 r.

דאס פראגראם פון „אגודת ישראל“:
די לעזונג פון אלע יודישע פראגען אינ'ם גייסט פון תורה ומסורה אין די גלות-לענדער ווי אויך אין ארץ-ישראל.

דער „בית יעקב זשורנאל איז געווידמעט:
דאס פערשפרייטען דעם רעליגיעזען געדאנק צווישען די יודישע פרויען און טעכטער ווי אויך די לעזונג פון דער חנוך-הבנות פראגע אינ'ם גייסט פון תורה ומסורה.

אינהאלט: די גאולה ארבייט פון דער יודישער פרוי — א. ז. פרידמאן; פסח-געדאנקען — שרה שענירער; דער סדר ביים פאטער און טאכטער — ד"ר יצחק ל. לאזארזאהן; ווער האט מיך צוריקגעברענגט צום יודענטום — י. ל. ר.; פסח אין ארץ ישראל — י. צ—ן; קארעספאנדענציעס; בילד פון הרב האלפערן ז"ל; בילד פון הרב ד"ר מ. לעהמאן ז"ל; אנאנסען; פוילישע ביילאגע „WSCHÓD“

די אין דער גאנצער וועלט בעוואוסטע
מאנישעוויטץ-מצות
זענען אלע איבערצייגט, דאס זיי זענען
די בעסטע און די געשמאקפולסטע.
אז זיי זענען אויך די **כשר'סטע** האבען בעשטעטיגט און פעסטגעשטעלט
די גרעסטע גאונים, צדיקים וחסידים.
דער אליין-פערקויף פאר לאדז און אומגעגענד:
י. פירשט עט זאהן
זאקאנטנא 21. זאקאנטנא 21.

מזל טוב חמה ונלבבית!
לסופרנו החשוב הנעלה והמצוין
מר **שמואל ראטשטיין** נ"י
הננו מאחלים ברכת מז"ט חמה לאירושיו.
מערכת **„בית יעקב“** לודז.

מזל טוב!
להעורך העתון „דער יוד“
מר **משולם קמינר** נ"י
הננו שולחים בזה את ברכתנו העמוקה ברכת מז"ט ליום חתונת בתו.
מערכת **„בית יעקב“** לודז.

את ידידנו מר **פישל האלע** נ"י
הננו מברכים בברכת מז"ט נלבבה לחתונת אחותו
מרת **חיה** עם ב"ג מר **מיכאל דייטש** נ"י
א. ג. פרידענזאהן י. פטאשניק.

מזל טוב!
אונזער מיטארבייטערין
פר"ל **דבורה גיטל בראדער**
ווינשען מיר צו איהר חתונה טאג ג' שמיני א הערצליכען מזל טוב.
בית יעקב שולע
אין ברעזין.

את העסקן הנעלה
מהו"ר **שמואל זיינוועל בראדער** נ"י
מברזין הנני מברכים בברכת מז"ט ליום חתונת בתו תחי'
מערכת **„בית יעקב** לודז.

פון דער אדמיניסטראציע.

מיר פאדערן אויף די אלע אונז קומענדע חובות, וואס שנעלער צו רעגולירען, ווי אויך די אבאנענטען, וואס בעקומען צוגעשיקט דעם „בית יעקב“ זשורנאל, נישט אויפצוהאלטען דאס אבאנענטס בייטראג.

צעהן טאג אין חודש ניסן ערשיינט
דער **„פסח-נומער“**
פון „בית יעקב“-זשורנאל
№ 4
מיט א אינטערעסאנטעס רייכעס פובליציסטיש-ליטעראריש-בעלעטריסטיש מאטעריאל
און מיט א פוילישע ביילאגע.
פרייז 1 מיליאן מארק.
פאר אגודות און אגענטען ראבאט.

אדרעס פון רעדאקציע און אדמיניסטראציע:
Redakcja i Administracja „Bajs Jakow"
Łódź, Aleksandrowska 28.

פאר געלד:
L. G. Frydenzon, Łódź, Aleksandrowska 28.

פער. רעד.: א. ג. פרידענזאהן. ארויסג.: י. פטאשניק.
Odp. Red. L. G. Frydenzon. Tłocznia „KULTURA" Łódź, Cegielniana 10. Wyd.: I. Ptasznik.

בית יעקב
אָרטאָדאָקסישער
חודש-זשורנאַל

הרה"ג רמ"א האַלפּערן זצ"ל
(צום דריטען יאָהרצייט).

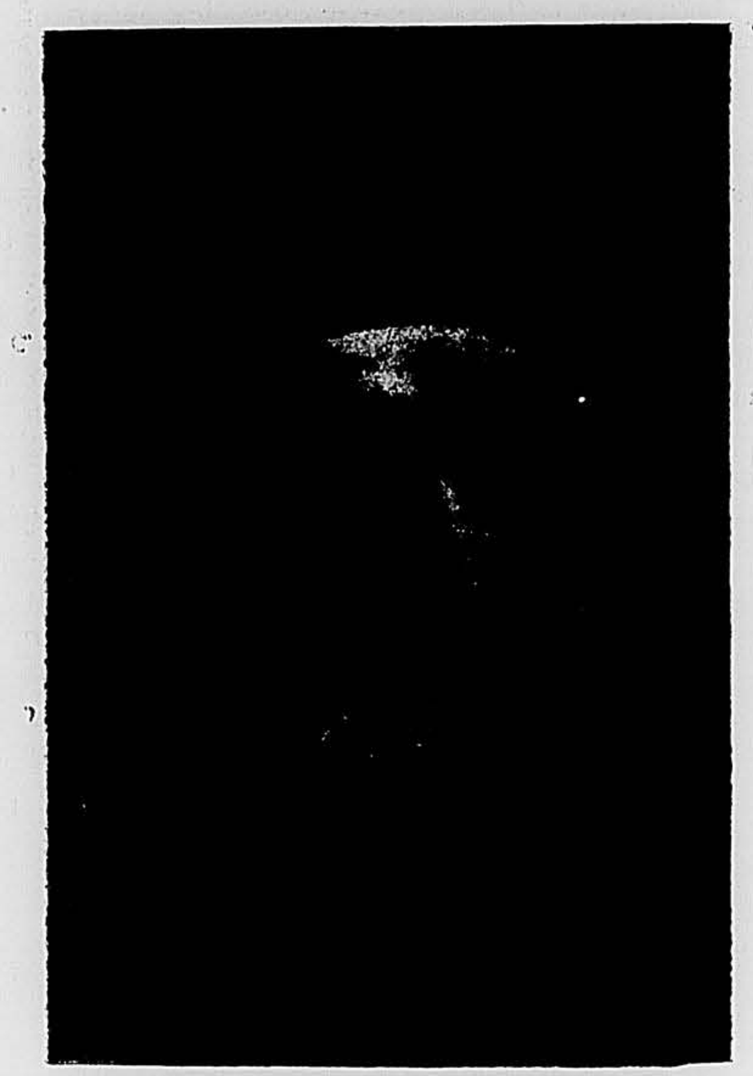

געבוירען געוואָרען אין לובלין י"ט טבת תרל"ב — נפטר געוואָרען אין לאָדז אַלס רב און דעפּוטאַט, י"ח ניסן ב' דחוהמ"פ תרפ"א.

א. ז. פרידמאַן.

די גאולה-אַרבייט פון דער יודישער פרוי.

ווען אַ גאַנץ פאָלק — דאָס יודישע פאָלק — דערהויבט זיך פון זיין אומגליקליכען און ביטערען געגענוואַרט מיט אַלע זיינע טאָג-טעגליכע ליידען און וועהענישען און טראָגט זיך אַוועק ווי אויף אָדלער-פליגעל מיט זיין גאַנצע פאַנטאַזיע אין דער ווייטער פערגאַנגענהייט פון אַן'אַמאָליגע „בעפרייאונג און ערלעזונג; עס פערגעסט אין די גלות-קייטען אין וועלכע ס'איז יעצט געשמידעט, און די פרעה'ס וועלכע פערשווערען היינט זיין לעבען, און אין זיינע אונגעהויערע כחות וועלכע ווערען היינט אויסגענוצט פרעמדע פיראַמידען אויפצושטעלען — און עס לעבט גאַנצע אַכט טאָג אונטער אַ פסיכאָז פון זכרונות וועגען אַ „יציאת מצרים" פון דרייטויזענד צווייהונדערט זעקס און דרייסיג יאָהר צוריק — ווייזט עס דאַמיט אַז, דאָס גאַנצע דאַמאָלס געשעהענע סיי דער גלות און די קנעכטשאַפט, סיי די גאולה און די בעפרייאונג פון מצרים, איז נישט געוועזען בלויז אַן'עפּיזאָד און אפילו נישט בלויז אַ וויכטיגער פאַקט אין דער געשיכטע פון יודישען פאָלק, נאָר גיכער אַ יסוד אויף וועלכען ס'דאַרף זיך בויען דאָס צוקונפטיגע יודישע פאָלקס בנין; אַ שורש פון וועלכען אַלע שפּעטערדיגע געשעהענישען וועלען נור צווייגען און געוויקסען זיין; אַ שפּיגעל אין וועלכען אַלע גלות'ן און אויסלייזונגען דאַרפען זיך אין איהם אָפּשפּיגלען און אַ וועג-ווייזער, אויף אייביגע דורות ווי אַזוי דאָס יודישע פאָלק זאָל זיינע מצרים'ס אַדורכמאַכען און זיך צו דער גאולה דערנעהנטערן און דערוואַרטען.

איז טאַקי דער גלות-מצרים געוועזען דער ערשטער אָנזאָגער, אַז דאָס יודישע פאָלק האָט עפּעס אַ בעזונדערע אויפגאַבע צו ברענגען אַריין ג—ט'ס ליכט אין די פערוואָרפענסטע ווינקעלעך, צו קעמפען — מעג זיין מיט אייגענע גרויסע ליידען — געגען אַלע מינים פון געצענדינסט, ג—טסלאָזיגקייט, פאַלשע אידעען און פערגעטערונג פון נאַטור-כחות אָדער נאַטור ערשיינונגען, און די „יציאת מצרים" איז געוועזען דער בשורה-ברענגער, אַז דאָס יודישע פאָלק מוז סוף כל סוף דאָס אייביגע פרייע פאָלק בלייבען, מוז פון אַלע שרעקליכסטע איבערלעבענישען ביי וועלכע עס דוכט זיך אפילו, אַז אָט אָט געהט עס אונטער —אַרויסגעהן געלייטערטער שענער און איידעלער ביז ס'וועט קומען צו דעם העכסטען שטאַפעל פון אויסלייזונג, צו דער לעצטער „גאולה" וועלכע האָט שוין נאָך זיך נישט מעהר קיין גלות...

„מצרים" איז אַלזאָ דער סימבאָל פון יעדען אַרט „גלות", און „יציאת מצרים" דער סימבאָל פון יעדע „גאולה". ווען מיר פייערן אַזוי יובעלדיג דעם יום-טוב פון „יציאת מצרים" און מיר אינטערעסירען זיך אַזוי צו געדענקען יעדעס קלייניגקייט וואָס איז דאַן געשעהן — איז עס אויך דער יום-טוב פון אונזער צוקונפטיגע „גאולה" און דער אינטערעס צו אונזער געגענוואַרט וואָס דאַרף אָט צו דער ערלייזונג צופירען...

פון דעם שטאַנדפונקט אויס איז עס נישט בלויז געוואונשען נור אויך נויטיג, — ווען מען רעדט וועגען די אויפגאַבען פון דער יודישער פרוי אַזוי נאָכצושפּורען איהר ראָלע אין יענעם אור-גלות „מצרים" און איהר מיטווירקונג צו יענער אור-גאולה. אום ס'זאָל זיין אַ וועג ווייזער פאַר דער היינטיגער יודישער פרוי וואָס זי דאַרף טוען פאַר איהר. פערשמאַכטעט פאָלק וועלכעס ליגט אונטער די קייטען פון היינטיגען גלות, לעכצט נאָך אַביסעל חירות בענקט אַזוי שטאַרק נאָך דער „גאולה"...

און אַ וואונדערבאַר בילד ענטדעקט זיך פאַר אונז ווען מיר טרעטען צו אָט דעם פּרט נאָכצופאָרשען. עס ווערט פאַר אונז קלאָר, אַז אין דער דערהאַלטונג פון יודישען פאָלק אין גלות-מצרים, קערפּעליך, מאָראַליש, און נאָך מעהר גייסטיג, אַז אין דעם אַלעם האָט די יודישע פרוי דעם גרעסטען און טיילמאָל דעצידירענסטען אנטייל גענומען.

ווען דער עגיפּטישער טיראַן געפינט איין, אַז צו זיינע טייוואָלישע פּלענער אויסצוראָטען, אייביג צו פערקנעכטען אָדער געוואַלדיג צו אַסימילירען דאָס יודישע פאָלק איז נויטיג אַלע יודישע געבוירענע זוהן אין וואַסער אַריינצוּוואַרפען — האָפענדיג אַזוי אַרום די אַליין געבליבענע יודישע טעכטער אַלס פרויען פאַר זיינע מצריים צו געוואונען און אָפּצומעקען די יודישע ראַסע—זעגען עס געוועזען די יודישע פרויען, וועלכע אָנגעבענדיג זיך אַלס אַקושערקעס האָבען נישט געקוקט אויף פרעה'ס בפירוש'ען שטרענגען בעפעהל, נישט אויף די תפיסות וועלכע ער האָט פאַר זיי אויפגעשטעלט (ויעש להם בתים) און מכל שכן נישט אויף די גרויסע פערדינסטען וואָס האָט זיי ערוואַרטעט ביים אויספירען דעם בעפעהל, און מיט אַ האַרטען יודישען עקשנות נישט בלויז די יודישע זיהן לעבען געלאָזט, נור אויך געהאָלפען אויסבעהאַלטען פאַר די עגיפּטישע זשאַנדאַרמען און געפלעגט מיט אַלעם

כשר לפסח

טעע

טעע

דער אַלט-בעריהמטער
פאַר'מלחמה'דיגער

טעע-האנדעלס-געזעלשאפט
וו. וויסאצקי עט קאמפ.
(קלונימוס זאב וויסאצקי) פריהער מאסקווע איצט לאנדאן
הויפטזעכליך № 74,220 וועלכער איז בעקאַנט פון פאַר דער מלחמה סיי אין איהר געשמאַק, סיי אין איהר קאָליר.
פערלאַנגט איבעראַל!

פערטרעטער פאַר לאדז און אומגעגענד:
Salomon Seidler,
Łódź, Wschodnia 49.

גענעראַל רעפּרעזענטאַנץ פאַר פוילען:
Dom Handlowo-Przemysłowy
P. J. Forcajg. Warszawa.

כשר לפסח — טעע כשר לפסח — כשר לפסח

כשר לפסח — כשר לפסח

הויז-ווירטינס!
אויב איהר ווילט שפּירען אַ אמת'ן עונג יו"ט אום פסח טאָ קאָכט, באַקט פּרעגעלט
נור מיט קאָקוסשפּייזפעט'ס PARVEOL מיט הכשר פון הגאון המפורסם אבד"ק ביעליטץ שליט"א.
איבעראַל צו בעקומען.

גרויסער אויסוואַל פון
טאַפּעציר-געגענשטענדע
ספּעציעל שטוהלען פון פערשידענע פאַסאָנען
60 פּראָצ. ביליגער ווי איבעראַל!
אטאמאנען, קוסעטקעס, מאטראצען
סאלאָן-גאַרניטורען מיט רונדע טישלעך.
בעשטעלונגען און רעפּאַראַטורען
ווערען רעעל און פּינקטליך אויסגעפירט

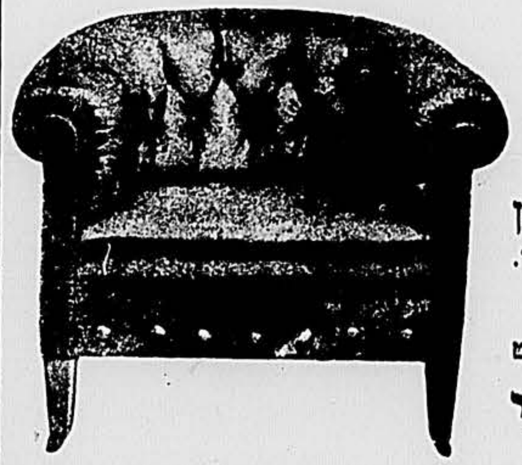

י. א וואַיטשיכאָווסקי
לאדז, נאַוואָמיעסקאַ 10

שעהנע דינע פרימע
מצות
מאַכע בעקאַנט מיינע ג' קונדען ווי אויך דאָס ג' פובליקום דאס איך באַק מצות אין מיין היגיעניש גוטע איינגעאָרדענטע בעקעריי דזיעלנאַ 24 אַזוי ווי אייך איז שוין בעקאַנט מיינע מצות פון יעדען יאָהר איך בעהט זיך איבערציייגען
פנחס זשעמבינסקי
דזיעלנאַ 24

נויטיגען די קערפערליכע און פיזישע ענטוויקלונג פון די יודישע קינדער.

און אָט דער מוט, די אייזערנע עקשנות׳דיגע אַרבייט פון די צוויי פרויען פון אונטערדריקטען פאָלק האָט מיד געמאַכט דעם טיראַנישען אַליין הערשער און צעשטערט זיינע פּלענער — דאָס יודישע פאָלק האָט זיך געמעהרט און פיזיש ענטוויקעלט מיט אַ וואונדערבאַרער קראַפט.

ווען די פייניגונגען און די דריקונגען דערגרייכען זייער העכסטען פונקט. קיין שטרוי ווערט נישט געגעבען און די צאָהל ציגעל מוז געמאַכט ווערען, די יודישע מענער קענען שוין נישט אָפּעטעמען פון שווערע אַרבייט, מען לאָזט זיי נישט זייער היים אָנקוקען, נור מוזען ליגען אויף די פעלדער אונטער די נאַהייקעס פון די נוגשים. די פערצווייפלונג איז אָהן אַ שעור גרויס, יעדער פונק פון האָפנונג איז געוואָרען אויסגעלאָשען אין די יודישע הערצער. קיינער האָט שוין נישט קיין טרייסט וואָרט פאַר זיי. זיי בעטראַכטען זיך ווי שטענדיגע אַרבייטענדע אָקסען און די מצרישע יאַזשמע. און אָט דוכט זיך, אַז אַלס געהט אונטער, אַ פאָלק ווערט פערניכטעט און געהט אויס צווישען צער און פערצווייפלונג, דער שטאַם פון ישראל ווערט אונטערגעהאַקט דורך די עגיפּטישע העקער אויף אייביג, — דאַן, שטעהט די יודישע פרוי אויף: דער וואַך, דאַן איז זי די איינציגע וועלכע, טראָגט איהרע אייגענע יסורים און לאַסט וואָס זענען אויך אונגעהויער גרויס, געהט זי אַרויס אויפ׳ן פעלד צום מאַן, און דאָרט ביי די שווערע אַרבייט, געפינט זי פאַר איהם דאָס פאַסיגע טרייסט וואָרט, דאָרט אונטערן עפּפעל-בוים מוטיגט זי איהם וועקט זי צוריק די פערלאָשענע האָפנונג, און דעם מענשליכען כבוד, דאָרט וואַשט זי אָפּ דעם אויסערליכען שמוץ פון ליים און בלאָטע, אַז ער זאָל נישט אינערליך אין דער נשמה אַריינדרונגען, און דאָרט זאָרגט זי, אַז דער יודישער שטאַם זאָל גאַנץ בלייבען, אַז דער בוים פון אַלטען ישראל זאָל נישט איינגעדאַרט ווערען...

און ווען אַרום און אַרום האָט געלאָקערט די דאַמאָלס אויף דער העכסטע שטופע שטעהענדע. עגיפּטישע קולטור און געוואָלט אַרויסרייסען די יודישע קינדער פון זייער פינסטערען געטהאָ אין דער גרויסער ליכטיגער וועלט אַריין; ווען אַרום און אַרום שימערט און גלאַנצט מיט אַנ׳אויסערגעוועהליכען פּראַכט און רייץ דאָס מצרישע רייכטום גרויסקייט, און אַלערליי לעבענס-פערגניגונגען, דאָס יונגע אויג ווערט בעצויבערט און פערבלענדעט, דאָס יונגע אויער ווערט פערטויבט פון די קלאַנגען פון פרייליכע דרויסען וואָס פערמיאוסען אַזוי דעם יאָמערדיגען אינעווייניג; קיין פאָטער וואָס זאָל זיך פערנעהמען מיט די קינדער ערציהונג און זאָל צוריקהאַלטען דעם דראַנג אַרויס און דעם אַסימילאַציאָנס פּראָצעס וואָס דאַרף נאַטירליך זיך שטאַרקען ביי אַזאַ לאַגע — איז נישטאָ, ווייל די פעטער זענען ביי דעם ציגעל קנעטען טאָג און נאַכט פערהאָרעוועט זיי ווייסען פון קיין הויז, זיי קענען קיין קינדער. אין דעם יודישען הויז דראָהט אַ גייסטיגער אונטערגאַנג — דאַן וואַקסט אויס פאַר אונז ווי אַ מעכטיגער ריז די יודישע מוטער וואָס מיט אייגענע כחות שטעלט זי אַ ווידערשטאַנד אָט די אַסימילאַציע און נאָכאַמונג, זי ערציהט איהרע קינדער מיט׳ן איינפלאַנצען אין זיי די יודישע אָריגינאַליטעט און יודישען אָבגעזונדערטקייט אונטער איהרען איינפלוס — און נור אונטער איהרער ווייל קיין אַנדערער איז נישט געווען — ווערען אויפגעשטעלט די ערשטע באַריקאַדען געגען דער אַסימילאַציע; די יודישע טעכטער פערטוישען נישט זייערע נעהמען אויף מצרישע, זיי שעהמען זיך נישט און דעמאָנסטרירען דוקא מיט דער ספּעציעל יודישער שפּראַך און זיי לויפען נישט נאָך יעדער נייער מאָדע וואָס קומט אויף אין די גאַסען פון צוען (מצרישע הויפּשטאָט דאַן) קליידען זיך ווייטער אין זייער ספּעציעלע יודישע טראַדיציאָנעלע קליידונג.

און אויב די דריי זאַכען האָבען אָבגעהיטען דאָס יודישע פאָלק אין מצרים פון פאָלקאָמען אונטערגאַנג, האָבען מעגליך געמאַכט אַז עס זאָל אַנ׳אייגענאַרטיג יודיש פאָלק בלייבען וועלכעס ס׳זאָל די „גאולה״ די ערלייזונג ווערט זיין, איז נאָר אַ דאַנק די ערציהונגס אַרבייט פון דער דאַמאָלסדיגע יודישע מוטער, און איהר געהאָרזאַמע טאָכטער.

נישט אומזיסט האָט זיך די יודישע פרוי פון דאַמאָלס פערדיענט דעם גרויסען מאָנומענט וועלכע אונזערע חכמים ז״ל האָבען איהר געשטעלט מיט זייערע ווערטער: „בזכות צדקניות שבאותו הדור נגאלו״ — אַדאַנק די אידעלע און גערעכטע פרויען פון יענער צייט, זענען יודען אויסגעלייזט געוואָרען. נאָך אַזעלכע גרויסע לייסטונגען און פערדינסטען זענען זיי ווירקליך אַזאַ לויב-געזאַנג ווערט...

און ווער ווייסט צו דער גרויסער טייל פון די היינטיגע יודישע פרויען, וועלכע ווייזען אַרויס אַזוי ווייניג אונטערעס צו ראַטעווען און לינדערן די יודישע נויט, זענען אַזוי אינדיפערענט צו אַלע יודישע צרות און ליידען, און טייל העלפען נאָך צו אַרויסגעבען זייערע יודישע קינדער אין פרעמדע הענד אַריין, און לאָזען זיי דערטרונקען ווערען אין די שרעקליכע טיפע וואַסערן...; ווער ווייסט צו די היינטיגע יודישע פרויען וואָס אַנשטאַט צו געפונען אַ טראָפּען טרייסט ווייסען אַ גרויסער טייל פון זיי צו פערביטערן דאָס לעבען פון זייערע מענער און פערגרעסערן זייער צער און פערצווייפלונג דורכ׳ן נאָכיאָגען זיך דוקא נאָך פרעמדעס, דורכ׳ן רופען זייערע קינדער דוקא מיט פרעמדע נעמען שעמענדיג זיך מיט׳ן יודישען נאָמען דורכ׳ן גרויסען זיך דוקא מיט׳ן רעדען פרעמדע שפּראַכען און זיין די ערשטע נאָכצוטאַנצען אַלע פרעמדע אויסגעלאַסענע מאָדעס, בלויז ווייל זיי זענען נישט יודיש, חאָטש זיי זענען אויך נישט שעהן, און עפענען דאַמיט טיר און טויער פאַר די אַסימילאַציע, פאַר די פערטוישונג פון די אמת יודישע צורה און פאַר די פערניכטונג פון יודישען אייגענאַרטיגען פאָלקס לעבען.—ווער ווייסט צי אָט די פרויען, וועלכע שטויסען נאָך דאַמיט אָפּ די יודישע אויסלייזונג, צו זיי וועלען נישט וועגען זיך אַ פערקעהרטען אָה! אַ גאַנץ פערקעהרטען אָנדענקען אין דער יודישער געשיכטע איבערלאָזען?...

זאָל אָבער דער יום-טוב פסח, און וועמענס אַלע געבאָטען עס זענען די פרויען גלייך מיט די מענער פערפליכטעט, נישט בלויז אַנ׳אַנדענקונג פון דער פערגאַנגענהייט זיין נור אויך אַ וועגווייזער פאַר די יודישע פרויען פון היינט, זאָל ער זיי דערמאָנען די מעשים פון זייערע מוטער׳ס אין יענעם גלות וואָס האָבען צו דער גאולה געברענגט, און אָנווייזען בעלויכטען דעם וועג אין וועלכען זיי האָבען צוגעהן אין היינטיגען גלות, אויב זיי ווילען עטוואָס פאַר זייער פאָלק ערלייזונג ברענגען...

זאָלען זיי, די אייניקלען פאַר דער לעצטער אויסלייזונג נישט פערדונקלען דעם אייבינ-ליכטיגען מאָנומענט וואָס זייערע עלטערמוטער׳ס האָבען פאַר זיך אויפגעשטעלט פאַר דער ערשטער אויסלייזונג...

פסח-געדאַנקען.

(לויט הירש און לעהמאַן).

פסח, דער יו״ט פון פרייהייט קומט אָן.

פרייהייט! ווער קען דען נישט דעם זיסען קלאַנג פון דעם וואָרט, וואָס בעצייכענט די טייערסטע מתנה פון דער מענשהייט.

עס איז אָבער פאַרהאַן זיין געגענזאַץ, וואָס נעמט יעדען מיט אַ גרויל אַדורך. און דאָס איז — פערשקלאַפונג.

און אָט זיפצט אַ פאָלק אין מצרים אונטער דעם שווערען יאָך פון זיינע בעדריקער. דער שטרענגער שומר שטעהט מיט

דער בייטש אין האַנד, און יאָגט איהם צו דער אַרבייט. קיין מינוט טאָר ער זיך נישט אויסדרעהען, אפילו קיין זיפץ נישט אַרויסלאָזען. זיינע קינדער רייסט מען פון זיין ברוסט אַוועק, און ווערען אין טייך געשליידערט.

און מיט אַמאָל... צו איז עס מעגליך?

דער בעפרייאונגס-רוף ערשאַלט אין דער לופט, עס קרישלען זיך די קייטען פון זייערע הענד, און די, וועלכע זענען ערשט נעכטען אַ סטאַדע געהאָרכזאַמע קנעכט געווען, שטעהען פאַר אונז אַלס אַ בעפרייט פאָלק, אַלס אַ פאָלק פון געוואַלדיג שטאַרקע מענער, מיט אויסגעגלייכטען רוקען, אונטער איין גרויסען מנהיג, בעהערשט פון איין און דעמזעלבען אידעאַל. ווי אַזוי איז עס געשעהן, צי איז עס דען נישט אַנ׳איבערנאַטירליכע ערשיינונג?

יאָ, איהר וועט זאָגען: וואָס איז דאָס פאַר אַ וואונדער? מיר זעהען עס דאָך אויך ביי פיל אַנדערע פעלקער, וועלכע ווערען בעפרייט פון זייער פערשקלאַפונג אין אַ קורצע צייט...

אָבער איהר יודישע טעכטער, וועלכע פרעגט די דאָזיגע שאלה, איהר, וועלכע שעמט אייך מיט׳ן נאָמען יוד, צו האָט איהר שוין געהערט, אַז מענשען, וועלכע זענען קיינמאָל נישט געוואוינט געווען צו אַ געזעלשאַפטליך לעבען, מענשען ביי וועלכע די פערשקלאַפונג איז שוין כמעט אַ נויטווענדיגקייט געוואָרען, זאָלען זיך איבער נאַכט אין אַ זעלבסטשטענדיג שטאָלץ פאָלק פערוואַנדלען? און געשעהן איז עס אָהן קאַמפען אָהן מלחמות, אָהן אויפשטאַנדען, נור מיט די ג-טליכע קראַפט אַליין: צו בעווייזט עס נישט, אַז מיר זענען אַ אויסדערוועהלט פאָלק? צו בעווייזט עס נישט, אַז דאָס וואונדער וואָס ג-ט האָט פאַר אַלע פעלקער בעוויזען, איז נישט בלויז געווען, אונזערע קערפערליכע קייטען צו צערייסען, נור הויפּטזעכליך די גייסטיגע?

און אָט פאַר די געגעבענע פרייהייט, דאַרפען מיר איהם ב״ה שטענדיג דאַנקבאַר זיין, און שטענדיג נור זיין ווילען ערפילען.

„והגדת לבנך ביום ההוא לאמר: בעבור זה עשה ד׳ לי, בצאתי ממצרים״ „דערצעהל דיין קינד אין דעם טאָג, זאָגענדיג: איבער דעם האָט ג-ט מיר געטון, ביי מיין אַרויסגעהן פון מצרים.״

איהר יודישע פאָטערס! די נאַכט פון אייער געשיכטליכער געבורט האָט ג-ט בעשטימט, דעמאָלס אייער חוב בנוגע אייערע קינדער צו ערפילען. די סדר-נעכט האָט ג-ט פאַר די פאַסיגסטע דאַזו געפונען.

„והגדת לבנך״. „יכול מראש חודש, תלמוד לומר ביום ההוא. יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה. לא אמרתי אלא כשיש מצה ומרור מונחים לפניך״. מען וואָלט געמיינט, אַז שוין פון ר״ח ניסן דאַרף מען דעם קינד דערצעהלען, זאָגט דער פסוק: „ביום ההוא״. און אויב אין דעם טאָג, וואָלט מען געמיינט בייטאָג, זאָגט דער פסוק: „בעבור זה״. „וועגען דעם״, ווען די מצה און מרור ליגען פאַר דיר.

אָט דאָ ליגט דער גרונד פון דער יודישער ערציהונג.

נישט טעאָרעטיש זאָלסט דו דיין קינד די יודישע לעהרע לערנען, נור דערהויפּט מיט מעשים. נור „בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך״. ווען דאָס קינד זעהט אַלע מצות דעם פאָטער אַליין אויספיהרען, און ווען ער בעקומט דאַן די געהעריגע ערקלערונג און בעלייכטונג, וועט עס אין איהם אייביג בלייבען.

מיר וועלען זיך בעמיהען צו ערקלערען די בעדייטונג פון די מצות וואָס בעגלייטען אונז די דאָזיגע נאַכט. דריי הויפּט-מצות זענען דאָ: פסח, מצה ומרור. אַלזאָ „פסח״, דער קרבן-פסח, דאָס איז דאָס לעמעל וואָס ג-ט האָט דעמאָלט געהייסען יעדען יוד אָנגרייטען שוין צעהן טעג אין ניסן. און ווייל דער טאָג איז געווען שבת, האָט יעדער גענומען זיין לעמעלע צו זיך אין אָרימען שטיבעל אַריין, און צום בעט צוגעבונדען.

אָבער אָט דאָס לעמעלע איז דאָך געווען דער גרעסטער אָפּגאָט ביי די מצרים, און זיי האָבען קריצענדיג מיט די ציין, געמוזט רוהיג צוקוקען ווי די יודען בינדען זייער אָפּגאָט. דאָס לערנט אונז, אַז דער מענש דאַרף האָבען מוט, דעם אָפּגאָט פון זיין צייט אין די אויגען פון זיינע פערעהרער צו בינדען, און דאַמאָלס וועט ער בעשטימט זיגען.

אָה, איהר טעכטער ישראל׳ס! איהר, וואָס געהט נאָך די מאָדע פון דער צייט, סיי קערפּערליך, סיי גייסטיג, און מיינט מיט דעם צו בעווייזען אייער פּראָגרעס, אייער פּאָרטשריט! אָבער ניין! פערקעהרט! מיט דעם בעווייזט איהר, אַז איהר פערמאָגט נישט דעם מוט פון אייערע אבות, דעם אָפּגאָט פון דער צייט צו בינדען. אָט דאָס אַלעס דערצעהלט אונז די זרוע, דאָס געבראָטענע שטיקעל פלייש, וואָס דערמאָנט אונז אין קרבן-פסח.

און ווען דער פאָטער ווייזט דעם קינד אָט דעם סימבאָלישען קרבן-פסח, דאַרף ער איהם זאָגען: „זבח פסח הוא לד׳״ דאָס איז אַ שעכטונג צו ג-ט, ווען ער האָט אונזער טירען איבערגעפּיהרט, און די מצרישע בכורים פערטיליגט. און זאָגען זאָל ער עס מיט אַזאַ הארציגע ליבע, אַז עס זאָל דעם קינד אייביג אין האַרצען בלייבען.

און דאַן די מצה מיט דעם מרור. זיי דערמאָנען אונז אין דעם אָרימען ברויט און די ביטערע קרייטעכצער, וואָס מיר האָבען דאַמאָלס געגעסען. זיי דערמאָנען אונז פון וועלכע מדרגה מיר זענען דערהויבען געוואָרען, און פרייע מענשען געוואָרען. מיר האָבען דעמאָלס צוגעזאָגט אייביג די שעה פון בעפרייאונג צו געדענקען, אָט די שעה שטענדיג ביי מצה און מרור צו פערברענגען. דעריבער דאַרפען מיר לעבענסלאַנג זיינע דינער צו זיין, און אויך אונזערע קינדער צו דער היינטיגער דינסט אויסצובילדען.

מיר בעמיהען זיך שטענדיג פאַר אונזערע קינדער שפּייז פאַר זייער גוף צו פערשאַפען, פאַרוואָס זאָלען מיר נישט וועלען אויך זייער גייסטיגען הונגער שטילען? מיר דאַרפען נישט מיינען, אַז מען וועט איהם שוין אַלעס אין דער שולע לערנען. ניין! שוין פון דער פריהסטער יוגענד דאַרפען מיר אין דעם קינד די גרונדזעצע פון יודישקייט איינוואָרצלען. מיר דאַרפען קיינמאָל נישט מיד ווערען איהם צו ענטפערן אויף אַלע פראַגען. דען דאָס וואָס מען לערנט איהם דעמאָלס, וועט אין איהם די גליהענדע ליבע צום יודישען פאָלק איינפלאַנצען, וועט אין איהם די בעגייסטערונג אויפ׳ן גאַנצען לעבען אַריינגעבען.

און נאָך אַ זאַך לערנט אונז דאָס פסח-געבאָט. דו זאָלסט נישט וואַרטען, ביז דאָס קינד וועט האָבען שכל צו פרעגען: „מה זאת״? נור „ושאינו יודע לשאול״, ווען דאָס קינד ווייס נאָך גישט צו פרעגען „את פתח לו״, עפען דו איהם ס׳מויל. נעהם איהם אויף דיין שויס, און דערצעהל איהם יציאת מצרים לויט זיין קליינטשקען פערשטאַנד, און דערצעהל עס איהם אַזוי, אַז אויך ער זאָל שפּעטער זיין קינד אויף די שויס נעהמען און איהם יציאת מצרים דערצעהלען. און דערצעהל עס איהם מיט אַזאַ בעגייסטערונג, אַז עס זאָל זיך איהם דאַכטען: אָט זיצט ער אויף דיינע אָרעמס, און דו טראָגסט דאָס פּעקעל טייג אויף די פּלייצעס, און איהר געהט אין די טיפענישען פון ים צווישען די וואַסער-ווענד, בעהערשט פון דעם איינעם געדאַנק: נור זיין ווילען צו ערפילען.

אָה, איהר מיינע יודישע שוועסטערן! איהר וואָס מיינט, אַז מיט׳ן אַוועקוואַרפען די יודישע מצות, בעווייזט איהר אייער קלאָרען פערשטאַנד! פּראָבירט דאָך אַמאָל ביים סדר-טיש אַ פרעג-טון אייער טאַטען: „מה זאת״? פּראָבירט דאָך אַמאָל, זיך אַ פערטראַכט טון איבער יעדע מצוה, און זעהן, וויפיל גייסט, וויפיל נשמה עס שטעקט אין דעם אָרימען שטיקעל מצה, אין דעם ביסעלע מרור, און איך בין זיכער, אַז איהר וועט ביים סדר-טיש אמת׳ע יודישע טעכטער ווערען.

שרה שענירער.

די סדר-נאַכט ביים פאַטער און טאַכטער

(אַ לעבענס=בילד)

פון ד״ר יצחק ל. לאזאַרזאָהן.

I.

אויף דעם הסבה-בעט, איינגעזונקען אין די קיינע, ווייסע קישענס, זיצט אויבען אָן ר׳ אשר פישעל, אַ יוד פון אַ יאָהר זעכציג. אַ לאַנגע שניי-ווייסע באָרד בעציהרט און בעשיינט זיין פּאַטריאַכאַליש געזיכט. זיין פּאַרמעט-פּנים איז איצט אַ ביסעל ליכטיגער, אָבער דאָך זענען די שטענדיגע וואָלקענס, וואָס בעדעקען זיין פּנים נישט אינגאַנצען פערשוואונדען. פון די קליגע, שוואַרצע אויגען קייקלען זיך, צייטענווייז, ווי פערל, די טרצהרען, וועלכע ער ווישט שנעל אָב, כדי נישט צו פערשווכען די שמחת יו״ט. זיין פרוי,ביילא, אָנגעטהון אין ווייסע און ציכטיגע קליידער זיצט נעבען איהר טרייען מאַן.

אַ הייליגע שטילקייט הערשט אינ׳ם גרויסען זאַל. די זילבערנע לייכטער בלאַשטשען, און די ליכט געבען ארויס עפּעס אַ מיסטישע ליכטיגקייט. אויף דעם לאַנגען טיש שטעהען פיעל זילבערנע כוסות, אָנגעפילט מיט וויין: נעבען יעדערע כוסה ליגט אַ הגדה — הגדות פון פערשידענע אויסגאַבען, טייל מיט איבערזעצונגען און אילוסטראַציעס.

אַלץ איז שוין פערטיג צום סדר. פאַר ר׳ אשר פישל׳ן שטעהט די קערה, אויף איהר ליגט דאָס זיידענע מצה-טישטוכ׳ל, בעפּוצט מיט פערעל. די ברכה „על אכילת מצה“ איז מיט פערשידענע קאָלירען אויסגעשטיקט, און יעדערע פּאַרב שפּיגעלט זיך אָב אין דעם ים פון דער ליכטיגקייט. ר׳ אשר פישל בעטראַכט אויפמערקזאַם דאָס מצה-טישטוכ׳ל און צווויינט זיך בלוצלינג ווי אַ קליין קינד...

— ביילא! דו געדענקסט זי, אונזער „מוזינקע׳לע“, אונזער ליב טעכטער׳ל חאָמקע. שוין אַכצעהן יאָהר זענען פערביי, זייט זי האָט אונז צום סדר דאָס טישטוכ׳ל געשענקט...

— איך געדענק זי, ווי זי וואָלט נאָך היינט געשטאַנען פאַר מיינע אויגען. צוועלף יאָהר איז זי אַלט געוועזען, זי איז דאָס שעהנסטע, און בעסטע קינד ביי אונז געוועזען; קלוג און שעהן ווי אַ פּרינצעסין, מיר האָבען דאָך זי געצערטעלט און געהעטשעלט, און האָבען געהאָפט, אַז זי וועט זיין אונזער טרייסט אויף דער עלטער.

אָה, פאַרוואָס האָט זי אונז אַזאַ בושה אָנגעטהון? ווי איז חאָמקע איצט? שוין צעהן יאָהר האָבען מיר פון איהר נישט געהערט, זייט איהר לעצטען בריף פון דער שווייץ. צי לעבט זי חאָטש? צי ווייסט זי אַז היינט איז פסח? צי געדענקט זי די סדר-נאַכט? אָט דאָ נעבען אונז איז זי דאָך געזעסען, און די קשיות געפרעגט...

ביילא הערט יעדעס וואָרט פון איהר טרייען מאַן און אַ שווערער זיפץ רייסט זיך אַרויס פון איהר אָנגעווערטיגט האַרץ...

פערטיעפט אין מחשבות פון דער פערגאַנגענהייט זיצט ר׳ אשר פישל מיט זיין אַלטיטשקע, און קוקען מיט צער אויף די פיעל כוסות, וואָס שטעהן יאָהר-יעהרליך אויף דעם טיש, און שוין זייט פיעל יאָהרען זענען זיי נור שטומע עדות, וואָס דערצעהלען פון אַמאָליגען גליק, דאַמאָלס, ווען אַלע קינדער זענען ביים סדר-טיש געזעסען, אָנגעטהון אין די בגדי יו״ט, די זיהן אין די סאַמעטענע היטעלעך, אין זיידענע קאַפּאָטקעלעך, די טעכטער פריש אויסגעקליידעט, יעדעס קינד האָט בעזונדער די קשיות געפרעגט, און ר׳ אשר פישל האָט זיי די „הגדה“ ערערקלערט, די נסים פון הקב״ה, וואָס ער האָט פאַר זיין פאָלק געטהון.

פּסח אין ארץ-ישראל.

עס איז ערב-פּסח נאָכמיטאָג.

ריין, פיין זויבער איז אומעטום. די ירושלים׳ער שכונות (קוואַרטאַלען, אָדער ווי מען רופט זיי דאָרט אויף יודיש „שמעטלעך“) זעהען-אויס ווי אויפגעלעבטע. און עס איז גאָר קיין וואונדער נישט: די שוואַכע ירושלים׳ער ווייבער האָבען במשך פון עטליכע וואָכען אוועקגעלעגט אַזוי פיל כחות, אַזוי פיל אַרבייט, אַזוי פיל עמערס וואַסער זענען אויסגעגאָסען געוואָרען צום וואַשען, אַזוי פיל זאַמד איז פערנוצט געוואָרען צום שייערן, און אַזוינע מאַסען קאַלך, און פאַרב זענען פערנוצט געוואָרען, אַז די הייזער האָבען געמוזט ווערען אמת׳דיג ריין פון אינווייניג און פון אויסענווייניג. אַרום די בורות (וואַסער-ציסטערנעס) און די הייזער קאָן מען נאָך זעהען גאַנצע קאַלוזשעס פון וואַסער, גלייך ווי ירושלים וואָלט געלעגען ביי אַ ים, יעניגסטענס ביי אַ טייך, אָדער זי וואָלט פערמאָגט היבשע קוואַרלען, און די איינוואוינער וואָלטען דאָ נישט געברויכט אויסצוקוקען מיט זיבען אויגען אויפ׳ן ביסעל רעגען-וואַסער אין די בורות. אָבער עס מאַכט נישט אויס. דער מלקוש, וואָס וועט מן׳השמים אראָפּנידערן אום חול׳המוד-פּסח וועט מיט ג-ט׳ס הילף ממלא-זיין דאָס צום כשר׳ן פערוועדעטע וואַסער נאָך מיט אַ עודף. איינע פון די לעצטע אַרבייטען, וואָס די פרויען טוען אין די פאַר-פּסח-טעג איז — דאָס אויסמאָלען מיט-בלויען קאַלך איבער׳ן אויסאַק פון דער גאַס-טיר פון אויסענווייניג אַ „כאַמסע“ (חמשה), ד. ה. אַ האַנד מיט פינף צושפּעטע פינגער — דער טראַדיציאָנעלער סימבאָל ביי די אָריענטאַלישע יודען, וואָס איז אַ סגולה פאַר עין-הרע.

ערב-פּסח מיטאָג-צייט געהט מען טבילה און באַלד נאָכדעם גרייט מען זיך צום געהן צום כותל-מערבי. מיר לאָזען זיך פון אויסער׳ן שטאָדט איבער׳ן יפו׳ער שאָסעע און מיר בעגעגענען אויפ׳ן וועג גרופּעס יודען פון די פערשידענסטע לענדער פון דער וועלט; אַ טייל פון זיי זענען היגע שטענדיגע תושבים, וואָס זיי אַלעמען האָט אַהערגעבראַכט איין און די זעלבע שטרעבונג — צו וואוינען אויף דער הייליגער ערד און צו בעטען אויף די הייליגע ערטער; אַ צווייטער טייל בעשטעהט פון צוגערייזטע געסט פון אַנדערע ארץ-ישראל׳דיגע שטעט און פון חוץ-לארץ וואָס זענען אהערגעקומען צו פייערן דעם גרויסען הייליגען יום-טוב. און אַלע געהען יעצט צו איין בעשטימטען אָרט — צום כותל-מערבי, כדי דאָרט אָפּצוריכטען דעם קרבן-פּסח. כמעט יעדער פיהרט-מיט מיט זיך אַנ׳עלטער אָדער אַ יונגער יונגעלע ביי דער האַנד. די פרויען געהען בעזונדער. אָנגעטון זענען דאָ אַלע אין אַ לייכטען, יעדער אין בגדים לויט זיין גראַד; די רייכע בוכארישע יודען אין שעמירירענדע פורפור, די אָרימע אַדזשאַמער (פּערסישע) און תימנ׳עד יודען — אין ווייסער גאַזע, אַלע איבעריגע אין דינעם אַטלאַס אָדער זייד. עס איז דער גרויסער, הייליגער יום-טוב פּסח! אויף אַלעמענס פּנימ׳ער און אויך אויף דער הלבשה איז אויסגעגאָסען אַ חן פון יום-טוב׳דיגקייט.

דער פּסח פיהלט זיך דאָ אין דער לופט. דאָס וועטער איז יעצט דאָס בעסטע אין יאָהר. פּסח-צייט איז אין ארץ-ישראל נישט דער אָנהויב פון פריהלינג (קיין פריהלינג איז דאָ אייגענטליך נישטאָ). נאָר דער אָנהויב פון זומער. ווען אין צפונ׳דיגע לענדער איז נאָך עכטער פריהלינג, מאַי, איז דאָ שוין גרויסער זומער, רעכטע שניט-צייט. אינ׳ם שענעם חודש ניסן שפּראָצט דאָ דער יאַסמען איך די טהאָלען, די קרייטעכצער שיסען געגען דער זון אויף די שפּיץ בערג, און אַלץ איז וואַך לעבעדיג, פרעהליך, אַלץ איז פול מיט שיר-השירים...

אין דער ירושלים׳ער אַלט-שטאָדט איז, אמת, דער פריהלינג נישט שטאַרק

ווי גליקליך זענען זיי אַלע דאַמאָלס געוועזען, וויפיל ליבע און צערטליכקייט האָט אין דעם הויז געהערשט, וואָס פאַר אַ הייליגער יודישער גייסט האָט אויף דעם טיש געשוועבט, און היינט?... עלענד און פערלאָזען זענען די טאַטע מאַמע אויף דער עלטער, אָבער אונגליקליך זענען אויך זיי, די ליבע קינדערלעך זייערע, ווער ווייסט, וואָס פאַר אַ גורל ס׳האָט זיי געטראָפען, צווישען די גרויסע וועלט-כוואַליעס שווימען זיי, צוזייט און צושפּרייט אויף אַלע פיער עקען פון דער גרויסער שטורמישער וועלט. זוכענדיג גליק ביי פרעמדע, ווערען זיי אַליין פרעמד. פרעמד פונ׳ם יודישען עבר און פונ׳ם יודישען פאַמיליען-לעבען.

ר׳ אשר פישל עפענט זיין גרויסע הגדה, און הויבט אָן מיט אַ וויינענדיגען ניגון „מה נשתנה“.

— רבש״ע! פאַר וואָס זענען מיר יודען אַנדערש ווי יעדע אומה ולשון? פאַר וואָס פערלאָזען אונז אונזערע אייגענע קינדער, פאַר וועלכע מיר זענען זיך מקריב?

— רבש״ע! צי זענען אומשטאַנד עלטערן פון אַ נישט-יודיש פאָלק אַזוי צו ליעבען זייערע קינדער ווי מיר, יודען?...

רבש״ע! פאַר וואָס האָסטו דיין ליעב פאָלק ישראל געגעבען אַזאַ גרויסען ים פון ליעבע און צערטליכקייט אויסצוגיעסען אויף זייערע קינדער, און פאַר וואָס ווערען מיר פאַר זיי פרעמד? פאַר וואָס האָבען די קינדער פערשטיינערטע הערצער, געגען זייערע אייגענע עלטערן?...

רבש״ע! פאַר וואָס ליעגט אַזאַ גרויסער תהום אין די שעהנע יודישע הייזער. פאַר וואָס פערלאָזען די קינדער דאָס אייביגע גליק, און זוכען חלומות און פאַנטאַזיעס?...

ר׳ אשל פישל שלינגט די טרעהרען און ביילא, זיין פרוי וויינט יאָמערליך. פּלוצלינג איז ר׳ אשר פישל׳ס פּנים בלאַסער, אָבער רוהיגער, געוואָרען.

— יאָ, ביילא, אָט האָסטו דעם תרוץ: „עבדים היינו“, קנעכט זענען מיר געוועזען צו פּרעה׳ן אין מצרים, און ג-ט האָט אונז פון דער קנעכטשאַפט אויסגעלייזט, די, וואָס פיהלען ג-טהייט, זיי זענען פריי, אונזערע קינדער אָבער — זיי האָט דאָס געפיהל געפעהלט, און ווידער זענען זיי פערקנעכט און פערשקלאַפּט; זיי דיענען די נייע געצען, וועלכע זענען פערדעקט און איינגעהילט אין ציוויליזאַציע און כלומר׳שדיגען פּראָגרעס!

נישט לייכט האָט ביילא דעם תרוץ פערשטאַנען, אָבער אין מאַנ׳ס ווערטער האָט זי שטענדיג געגלייבט, און זי פיהלט ווי עס ווערט איהר לייכטער אויפ׳ן האַרץ.

— יאָ, גאָט איז גערעכט און זיין משפּט איז גערעכט — זאָגט ביילא, און גיעסט אָן די כוסות פאַר׳ן מאַן און פאַר זיך...

— — — — — — — — — — — — —

אין שטעדטיל איז רוהיג און שטיל. עס איז שוין באַלד חצות. די לעצטע פייערלעך זענען שוין פערלאָשען. דורך די געשלאָסענע לאָדענ׳ס העבען זיך נאָך די הגדה-ניגונים, וואָס רייסען זיך דורך זיי אַרויס און גיעסען זיך צוזאַמען אין אַ שעהנע סימפאָניע. זיי וועקען אַלטע ערינערונגען פונ׳ם יודישען עבר, און דערצעהלען פון יודישען צער און פון יודישער שמחה, פון פערצווייפלונג און בטחון, פון יסורים און העלדישקייט. אַ גאַנצער ים פון זכרונות שווימט אַרויף פאַר׳ן יוד, און עס שפּיגלען זיך אָב אין זיינע כוואַליעס די יודישע נשמה, זיין האַרץ, זיין בטחון און זיין אמונה.

אויך ר׳ אשר פישל פערגעסט אין זיין אומגליק, און זאָגט די הגדה. יעדעס מאָהל רייסט זיך אַרויס פון זיין האַרץ אַ שווערער זיפץ. פון ביילא׳ס אויגען קייקלען זיך הייסע טרעהרען און זיי פאַלען אַרויף אויף די פערגעלבטע בלעטלעך פון איהר הגדה. אָבער דער אַלטער טראַדיציאָנעלער ניגון הערט נישט אויף צו קלינגען אַרום דעם לאַנגען סדר-טיש אויף וועלכען עס שטעהען פיעל כוסות מיט קערות, חאָטש אַרום איהם זיצען נור די אַלטע טאַטע-מאַמע אַליין, וועלכע קוקען מיט צער אויף די פער׳יתומ׳טע כוסות פון זייערע קינדער...

— — — — — — — — — — — — —

פיהלבאַר, וויל, גלייך ווי אין אַנדערע אָריענטאַלישע שטעט, זענען דאָ די געסלעך שמאָל, קויטיג, גליטשיג און צוגעדעקט מיט אַרקעס. אַריינקומענדיג דורכ׳ן יפו׳ער טויער אין דער דאָזיגער אַלט-שטאָט.

לאָזען מיר זיך דורך שמאָלע, געדרעהטע טרעפּ אַרויף און אַראָפּ צו דער איינציגער איבערבלייבונג פון אונזער גרעסטען הייליגטום, פונ׳ם אויסגעוועהלטען בית-תפארתינו — צום כותל-מערבי. אויף די פּנימ׳ער פון מאַסען יודישע מענער און פרויען, וואָס געהען יעצט צום כותל, איז אויסגעגאָסען אַ יום-טוב׳דיגקייט, אָבער גלייכצייטיג אויך אַנ׳אומעטיגקייט — נאָך אַלץ געהען מיר בלויז צו דער איבערבלייבונג פונ׳ם גרויסען חורבן, נאָך אַלס איז די ישועה, בעוונותינו הרבים, נישט געקומען...

און ענדליך שטעהען מיר פאַר׳ן כותל-מערבי, באַלד ווי מען דערזעהט איהם איז אַ מנהג צו פערבויגען-זיך און זאָגען מיט הכנעה: „מה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים“. פיר איילען פאַר׳ן כותל טוט מען אויס די שיך און מען דערנעהנטערט-זיך צום כותל, כדי אַ קוש צו טהון די שטיינער, אָבער ערב-פּסח איז נישט לייכט צוצוקומען. די גאַנצע 28 מעטער פון דער לענג פון דער הייליגער וואַנד, וואָס זענען צוגענגליך פאַר יודען, איז איז יעצט געדיכט פערשטעלט אין פיער און פינף-פאַכיגע רייהען מיט מתפללים. מען זאָגט גרופּעס-ווייז דעם קרבן-פּסח, כדי מקיים צו זיין, וואָס שטעהט געשריבען: „ונשלמה פרים שפתינו“. נאָכדעם זאָגט מען תהילים א. אַ. תפילות, די וויינערייען און זיפצערייען הערען זיך ווייט און זיי צעברעכען יעדעס מענשליכע האַרץ, און ווי קאָן מען דען דאָ נישט וויינען ווען מען דערמאַהנט זיך, וואָס עס פלעגט אין דעם דאָזיגען טאָג פאָרקומען אָט דאָ דערנעבען, אויף יענער זייט וואַנד, אויפ׳ן מקום-המקדש, און יעצט זעהען מיר מיט אונזערע אייגענע אויגען, ווי פרעמדע זענען איהם מטמא... העלכער יוד קאָן זיך דען איינהאַלטען און ערב-פּסח פאַרנאַכט ביים כותל-מערבי

נישט אויסגיעסען זיין האַרץ פאַר׳ן בורא-עולם, ער זאָל אונז ווידער אויפריכטען אין אונזער אַמאָליגער פּראַכט?...

און די זון, וואָס שטעהט שוין העט נידריג, גרייט צום פערגעהן, וואַרפט איהרע לעצטע גאָלדענע שטראַהלען-בונטען אויף דער גרויסער גרופּע מתפללים, וואָס איז אייגענטליך אַ קבוץ-גלות אין קליינעם מאַסשטאַב, און זי צינדט-אָן די אזוב-בוימלעך, וואָס וואַקסען אַרויס פון די שפּאַרעס צווישען די ריזיגע שטיינער פון דער הייליגער וואַנד...

מיט׳ן זון-אונטערגאַנג איילט דער גרעסטער טייל פון די מתפללים צום דאַווענען אין די סוהלען אַריין; בלויז אַ קליין הייפעל יודען, שטענדיגע דאַווענער פאַר כותל-מערבי, בלייבען דאָ איבער צו מעריב. ווי שטיל און ווי שרעקליך עס איז ביי דער נאַכט פאַר דער הייליגער וואַנד, פאַר׳ן שארית-הפליטה פון אונזער בית-המקדש!... די פולע לבנה שפּאַצירט איבער׳ן הימעל און בעגיסט מיט אַ מאַטער ליכטיגקייט די וואַנד און אַלץ, וואָס געפינט זיך נעבען איהר... אָ, פאָסטער איז הימעל, וויפיל טרעהרען, וויפיל פערגאָסענע טרעהרען די לבנה האָט דאָ שוין געזעהען! — — —

עס ענדיגט זיך דאָס דאַווענען, מען זאָגט אדון-עולם און באַלד דערהערען זיך די יום-טוב-ווינשונגען פון די אשכנזים און ספרדים.

די אשכנזים זאָגען, ווי געוועהנליך אין פּוילען און אַנדערע ערטער:

— גוט יום-טוב!

און מען ענטפערט:

— גוט יום-טוב! גוט יאָהר! אַ כשר׳ן פּסח!

די ספרדים זאָגען אָנשטאָט דעם גאָר עפּיס אַנדערש:

— תזכה לשנים רבות!

און מען ענטפערט:

II.

אין אַ קליין פראָווינץ-שטעדטעלע אין פראַנקרייך, אין אַ קליין, ענג בוידעם-שטיבעל ליעגט אויף עטליכע צוזאַמענגעקלאַפּטע ברעטער אַ שווינדזיכטיגע פרוי. איינגעהילט אין שמוציגע, צוריסענע שמאַטעס ליעגט די עלענדע, אָרימע, אונגליקליכע. נעבען איהר צובראָכען בעטעל שטעהט אַ קליין בענקעלע מיט פערשיעדענע אַפּטייק-פלעשלעך און רעצעפּטען. צייטענווייז קומט אַריין די ווירטהין, אַ אַלטע פרוי, און גיעסט אָן אַ לעפעל מעדיצין און דערלאַנגט דער קראַנקער, וועלכע דאַנקט דער אַלטער ווירטהין און טרינקט עס אויס, חאָטש אין די רפואות גלויבט זי שוין נישט מעהר — זי ווייסט אַז איהרע טעג זענען געצעהלטע, אָט נאָך אַ וואָך, און אפשר צוויי העכטענס, און זי וועט ליעגען אין קאַלטען קבר, אויף אַ פערוואָרפענעם אָרט, אפילו קיין מצבה וועט קיינער איהר נישט שטעלען. — אַ אָרימע „נעהטאָרין" איז געשטאָרבען — וועט די ווירטהין זאָגען. די קראַנקע דערמאָנט זיך אָן איהר קורצע לעבענס-געשיכטע, זי זעהט פאַר זיך איהרע ליעבע, טייערע עלטערן; די ליכטיגע, מילדע אויגען פון איהר צערטליכע מוטער, דאָס אימפּאָזאַנטע שעהנע ליעבענסווירדיגע געשטאַלט פון איהר פאָטער, די רייכע יודישע שטוב, די פּאָעטישע, היימישע און וואַרימע סביבה, אין וועלכער זי האָט ביז אַכצעהן יאָהר געלעבט. אָבער ענג איז איהר די גליקליכע לופט געוואָרן, אויך זי איז פון גליק אַנטלאָפען. זי דערמאָנט זיך אָן די אומגליקליכע נאַכט, ווען זי איז פון שטוב אַוועק, און מיט דער חבר'טע קיין קיעוו שטודירען געפאָהרען. אין אַ פייכטען קעלער האָבען זיי געוואוינט און זיך צום עקזאַמען פּאָרגעברייט, דערנאָך מיט „לעקציעס" — קוים צום לעבען פערדיענט, און אָבגעשפּאָרט אויף הוצאות קיין אויסלאַנד, אָבער צוליעב מאַטעריעלע סבות האָט זי, אַנשטאָט צו שטודירען, מיט נעהען אויף אַ מאַשין געמוזט איהר שטיקעל ברויט פערדינען.

די ענערגיע האָט זיך אויסגעשעפּט, דאָס לעבענס-פייער איז אויף אייביג פערלאָשען, זי איז שווינדזיכטיג, און זי מוז

21

יונגערהייט די וועלט פערלאָזען. די וועלט וואָס איז אין איהרע קינדישע יאָהרען אַזוי שעהן געוועזן — האָט זי אַליין חרוב געמאַכט, איהר גליק — האָט זי אַליין צובראָכען. זי האָט די גאַנצע וועלט דורכגערייזט, זי האָט געלעבט אין דער שווייץ און צולעצט אין פראַנקרייך. אָבער איינזאַם און עלענד איז זי שטענדיג געוועזן, זי האָט אידעאַלען אין לעבען געזוכט, און דאָס אידעאַלע ריינע לעבען פון איהרע עלטערן-הויז האָט זי צו שעצען נישט געוואוסט.

זי דערמאָהנט זיך אָן די גליקליכע קינדישע יאָהרען אין איהר עלטערן-הויז, ווען זי אַלס צוועלף יעהריג קינד, האָט צום סדר דעם טאַטען דאָס מצה-טישטיכל געשענקט, און איהם „מה נשתנה" געפרעגט; זי דערמאָהנט זיך אָן די שעהנע פסח-נאַכט, דער יודישער סדר, די ליכט, די כוסות, די מצות און דאָס הסבה-בעט — וויפיעל פּאָעזיע איז אין דעם אַלעם געלעגען...

אַ בענקשאַפט פיהלט זי אין איהרע לעצטע מינוטען נאָך דעם אַלטען און אייביג נייעם לעבען. עס דוכט זיך איהר אַז זי זעהט איצט דעם אַלטען טאַטען און זיין ווייסען קיטעל, די מאַמען און איהר ווייס ציכטיג קלייד. זי הויבט אָן רעדען פון היץ, און זי פרעגט די קשיות...

— — — — — — — — — — — — —

די קראַנקע הויבט פלוצלינג אָן שרעקליך צו הוסטען. שטיקער בלוט בעדעקען די שמוציגע שמאַטעס, אין וועלכע זי איז איינגעהילט. עס פעהלט איהר לופט, עס ווערט איהר ענגער און ענגער...

נאָך האַלבע נאַכט, ווען ר' אשר פישל מיט זיין פרוי ביילא האָבען דעם „אפיקומן" געגעסען, האָט זייער טאָכטער, חאָמקע די נייטאָרין, אין אַ פערוואָרפען פראַנצויזיש פראָווינץ-שטעטיל איהר נשמה אויסגעהויכט...

— תזכה לשנים רבות טובות ונעימות!
און דער עולם צעגעהט זיך פונ'ם כותל-מערבי.

אויף צומאָרגענס, דעם ערשטען טאָג יום-טוב, אַזוי אויך דעם לעצטען, געהט מען הידער פון אַלע עקען שטאָדט צו דאַוונען די מוסף-שמונה-עשרה פאַר'ן כותל. כמעט איז קיין איינער פון די הונדערטער ירושלים'ער שוהלען ווערט דעריבער נישט געדאַוונט קיין מוסף, ווייל אַלע מתפללים געהען-אַוועק מיט די טליתים אויף די אַקסלען צו דער אַלטער, הייליגער וואַנד. הגם עס דאַוונען דאָ מוסף בלויז די מענער און די דערוואַקסענע, איז פונדעסטוועגען אַ גוואַלדיגע ענגשאַפט; די צאָהל מתפללים דערגרייכט דאַן בײם כותל אַנ'ערך 6—5 טויזענד מאַן.

אינטערעסאַנט וועט אויך זיין צו דערצעהלען עפּיס פון דער סדר-אָבריכטונג אין ירושלים, בפרט פון די ספרדים.

אין דער ערשטער נאַכט פון פסח קלויבען זיך צונויף אַלע שכנים פון הויף אין איין הויז אַריין און ריכטען אָב צוזאַמען דעם סדר; אַ גאַנצע נאַכט זאָגען זיי די הגדה און זעצען זי איבער אויף שפּאַניאָליש אָדער אַראַביש, כדי אויך די ווייבער, פּראָסטאַקעס און קינדער זאָלען פערשטעהן. די ספרדים האָבען זעהר שענע פזמונים און נגונים אויף דער סדר-נאַכט און עס איז אַ פערגניגען זיי צו הערען.

די ספרדים עסען אַ גאַנץ פסח קטניות, אויך רייז, אָבער אין אַלע איבריגע זאַכען זענען זיי מחמיר, אַזוי ווי מיר, אשכנזים.

אין ארץ-ישראל געדויערט דער פסח בלויז זיבען טעג; אַזוי ווי עס שטעהט: „שבעת ימים תאכלו מצות". די „ערשטע טעג" בעשטעהען דעריבער בלויז פון איין טאָג און אַזוי אויך די „צווייטע טעג". מען פּראַוועט אַלזאָ בלויז איין סדר. חול-המועד איז פינף טעג. גאַנץ פסח האָט מען דאָ אמת'ע מצה-שמורה, ווייל עס טרעפט כמעט נישט, אַז בשעת'ן שניט זאָל אין ארץ-ישראל געהן אַ רעגען.

חול-המועד פסח איז אַנ'אַלטער מנהג אין ירושלים אַרומצוגעהן אַרום און אַרום דער שטאָדט, ד. ה. אַרום דעם מויער, וואָס רינגעלט-אַרום די אַלטשטאָדט. מען איז דערמיט מקיים דעם פסוק: „סובו ציון והקיפוה, ספרו מגדליה".

אַ טייל ירושלים'ער איינוואויענער, בפרט די ספרדים, זענען זיך נוהג אַרויפצוגעהן אים חול-המועד פסח צום קבר פון שמואל הנביא, וועלכער געפינט זיך אינם דאָרף רמה אָדער מצפה (דער אַראַבישער נאָמען פונ'ם היינטיגען דאָרף איז „נעבי-סאַמועל", ד. ה. שמואל הנביא), אַנ'ערך צוויי שעה פוס-גאַנג אין צפון-מערב פון ירושלים. דאָ פערבלייבען די ספרדים, על-פי-רוב צוזאַמען מיט זייערע ווייבער און קינדער, צוויי אָדער דריי טעג. זיי זענען מתפלל, עסען, טרינקען און לאָזען זיך וואוילגעהן, צו דעם צוועק פיהרען זיי אַרויס מיט זיך אָנגעלאָדען אויף אייזלען, אַלערליי עסענוואַרג, קאָך-מכשירים, מאַטראַצען און קישעלעך. דאָס פערברענגען אויף אַזאַ אופן אונטער'ן פרייען הימעל אָדער אין אַ געצעלט איז נישט קיין אונאַנגענעהמע זאַך.

אין דער נאַכט שביעי של פסח איז אַ מנהג אין גאַנץ ארץ-ישראל אויפצוזיין אַזוי ווי שבועות ביינאַכט. די ספרדים האָבען אַ בעזונדערען תיקון, וועלכען זיי זאָגען אַ גאַנצע נאַכט. נאָכ'ן אויפגעהן פונ'ם מאָרגענשטערען פערזאַמעלט מען זיך אין די שוהלען און מען זאָגט די שירה של ים מיט אַ געזאַנג. כמעט פאַר יעדען פסוק איז פאַראַן אַנ'אַנדערער ניגון. פריהער זינגט-אויס דער חזן און נאָך איהם ענטפערט מיט דעמזעלבען פסוק דער גאַנצער עולם.

י. צ—ן.

ווער האט מיך צוריקגעברענגט צום יודענטום.

(פון א טאגע=בוך פון א יודיש=אינטעליגענטע פריילין).

I.

געלויבט איז דער אלמעכטיגער! היינט בין איך צוריק געקומען צו מיין פאָלק און צו מיין שטאַם; היינט האָב איך אָנגעהויבען בעגרייפען ווער איך בין; היינט האָב איך אָנגעהויבען ליעבען זיך זעלבסט, מיין פאלק, מיינע עלטערן, בעקאַנטע און די אַלע, וועלכע רופען זיך נאָר מיט'ן נאָמען יוד. אָבער, וויפיעל קומט מיר אויס צו ליידען, ווי טיעף פיהל איך זיך בעליידיגט, ווען איך דערמאַן זיך, ווער ס'האָט מיר דעם ערשטען שטויס געגעבען צוריקצוקעהרען צו מיין פאָלק? ווער ס'האט מיך מיט אזוי פיעל ליעבע אַריינגעבראַכט אונטער די פליגלען פון יודענטום? ווער האט געעפענט אין מיין האַרץ אַנ'אונענדליכען שטראמענדען ליעבע-קוואל צו מיין פאָלק? — מיינע עלטערן? — ניין; זיי האָבען מיך ערוויטערט פון איהם! מיינע לעהרער? געוויס נישט; זיי האבען אַלעס מעגליכעס אנגעווענדט אויסצוראטען אין מיר יעדען פונק פון ליעבע און אַכטונג צו מיינע שוועסטער און ברידער. ווער-זשע איז פארט דער מענש, וועמען איך ברויך דאנקבאַר זיין מיין גאַנץ לעבען? ווער איז דער מענש, וועלכער האט אומגעקעהרט אַנ'אונגליקליך קינדער-האַרץ צו איהרע עלטערן, פאלק און רעליגיאן? הער און שטוינט...

— אנ'אלטער גלח!

יא, איך זעה, איהר וואונדערט זיך, ווי א שפאס זעהט עס ביי אייך אויס, וואס איך רעד? — ווי אזוי! ס'טייטש! אבער, אדרבה, זייט אזוי-גוט, לעזט מיין לעבענס-ביאגראפיע און איהר וועט זיך איבערצייגען. איך גלויב, אז מיין ביאגראפיע וועט דיענען אלס אַ אילוסטראציע פאר די ווייטערדיגע „טעכטער-ערציהונג" ביי יודען אין פוילען.

געבוירען בין איך ביי זעהר רייכע עלטערן אין אַ גרויסער מענשען-רוישענדער שטאדט; א בת-יחידה בין איך ביי זיי געוועזן. ווען כ'האב נאר די ערשטע ווערטער אנגעהויבען רעדען, האט מען פאַר מיר א נישט-יודישע באנע צוגענומען. די שפראך, מיט וועלכער מיינע עלטערן האבען זיך בענוצט, די שטוב-שפראך, איז געוועזן די הערשענדע לאנדס-שפראַך. קיין יודיש איז מיר קיינמאל נישט אויסגעקומען צו הערען. מיינע עלטערן, ווילענדיג מיך איינהיטען פון דעם איינפלוס פון די שכנ'ישע יודישע קינדער, האבען מיך געהיט, ווי דאס אפעל פון אויג, דאס איך זאל חס-ושלום מיט זיי נישט קומען אין די מינדעסטע בעריהרונג.

יענע נאכט וועט קיינמאל פון מיין זכרון נישט פערשווינדען. דאס איז געוועזן א פרייטאג פארנאכט, נאך א הייסען זומער-טאג, בין איך ארויסגעגאַנגען אויפ'ן הויף זיך שפילען א ביסעל באַלד זענען זיך צוזאמענגעלאפען אלע קינדער פון הויף און מיר האבען צוזאמען אין פערשיעדענע קינדישע שפילערייען פערבראכט. ווען מיר זענען שוין פון דעם שפילען מיעד געווארען, בין איך געגאַנגען מיט איינע פון מיינע חבר'טארינס צו זיי אין שטוב אַריין. דאָ האב איך דערזעהן צום ערשטען מאל אין מיין לעבען אַ הערליך-שעהן בילד, וואס האָט אויף מיר געמאַכט אַנ'אונגעוועהנליכען איינדרוק: אין מיטען גרויסען עס-צימער, שטעהט א לענגליכער טיש, געדעקט מיט א שניי-ווייסען טישטוך; אויף איין עק טיש ליגען שעהנע געפלאָכטענע חלות, בעדעקט מיט אַ קיילעכדיג געשטריקט סערוועטיל, אויף וועלכען ס'איז אויסגעהאָפטען מיט אַ העל-ברוין זיידענעם האָפט, עפּעס אַזעלכע מאדנע דיקע ווערטער (ווי כ'האב זיך שפּעטער דערוויסט איז געוועזן אויסגעהאפטען: „שבת קודש"), אויפ'ן צווייטען עק טיש שטעהען פיעל זילבערנע לייכטער מיט גרויסע ברענענדע ליכט, און די ווירטין שטעהט איבער זיי, צודעקענדיג זיך מיט די הענד די אויגען און איהר מויל שעפטשעט א שטילע הארציגע תפלה. פול מיט בעוואונדערונג און נייגיריגקייט האב איך בעטראַכט דאס שטראהלענדע געזיכט פון דער פרוי. אין מיין קינדיש מוח'ל איז ענטשטאנען א פראגע: פארוואס טהוט מיין מוטער נישט אזוי? שטעהענדיג אזוי און איינקוקענדיג זיך אין דעם הערליכען בילד, וואס האט מיך אזוי שטארק בעצויבערט, האב איך אונטער מיר דערהערט שנעלע טריט און דערזעהן אונזער דיענסט, א שטארק אויפגערעגטע; זי האט מיך פעסט ביי די האנד אָנגענומען און שנעל צו אונז אין שטוב אריינגעפיהרט, וואו ס'האט געהערשט א שרעקליכע בהלה, און אלץ צוליעב מיר. די מוטער האט געשריגען אויף דער ניאנקע, די לעצטע אויף דער דיענסט און דער טאטעשי אויף זיי אלע, פארוואס זיי לעגען אויף מיר אזוי וועניג אכט און צוליעב דעם האב איך א צייט-לאנג פערבראכט אין די „שנארערישע" הייזער, וואו איך לערן זיך אב שלעכטע מדות, פון זייערע פערדארבענע קינדער... נאך אזא אינצידענט, האט מען מיך שוין גוט געהיטען, דאס כ'זאל נישט ח"ו איבערטרעטען די שוועל אהן דער בעגלייטונג פון דער באנע, אדער די דיענסט און עס זאל שוין מעהר אזא פאל נישט טרעפען...

מיין קינדיש הערצ'ל האט פון יענעם פרייטאג אן געפילט א שטארקע בענקשאפט צו מיינע הויף-חבר'טארינס, און נאך מעהר, צו יענער שטוב, צו דעם אזוי שעהן-געדעקטען טיש מיט חלות און צו יענע בלישצענדע לייכטער מיט די שטילע הייליגע פייערלעך, וואס האבען געשיינט אין זיי; נאך איינמאל צו זעהן דאָס הערליכע בילד איז געווען מיין טיעפסטער וואונש, נאר מיין וואונש איז נישט ערפילט געווארען. אלץ האט מיך געהיט און אלץ האט מען מיך געלערנט. אויסער דער לאנדס-שפראך, האט מען מיך געלערנט פערשיעדענע אייראפעאישע שפראכען, נאר קיין יודיש נישט, זאגאר קיין יודישען אויסדרוק האט מען צו מיר נישט צוגעלאזען. נישט איינמאל האב איך געפרעגט מיין מוטער די בעדייטונג פון די ווערטער, וועלכע איך הער איהר רעדען מיט די מילך טרעגערין? נאר יעדעס מאל פלעגט זי מיר ענטפערן מיט פערלעגענהייט: די שפראך איז נישט פאר דיר, מיין קינד...

אזוי האב איך מיינע קינדער-יאהרען פערבראכט ביי מיינע עלטערן אין א נישט-יודישער אטמאספערע, ביז כ'בין ניין יאָהר אַלט געוואָרען. דאַמאלס האט מען מיך אין גימנאזיום אריינגעגעבען. דארט האב איך דערשפירט, דאָס איך בין אַ טאָכטער פון יודישע עלטערן; אויף יעדען שריט און טריט, האָב איך געהאט אויסצושטעהן די פערשידענסטע בעליידיגונגען. אַלע שילערינ'ס האָבען געקוקט אויף מיר מיט פעראַכטענדע בליקען. „פערפלוכטע זשידאָווקע" — מיט דעם נאָמען בין איך געקרוינט געוואָרען ביי מיין ערשטען אַריינטריט און האָב איהם געהערט איבער'חזר'ן טאָג-טעגליך. אַזאַ בעציהונג האָב איך אויך בעגעגנט פון מיינע לעהרער און לעהרערינס. פאַר אַלעמענס געמיינהייט און שלעכטקייט האָב איך געדינט אַלס ביישפיל;

Wybory do Sejmu i Senatu jaknajlepiej o tem świadczą.

A czy wy, panowie z „Rozwagi" myślicie, że podobnym postępowaniem wobec tej wielkiej masy Żydów ortodoksów uzyskacie jakiejkolwiek powagi u społeczeństwa polskiego? Ani na krok dalej się nie posuniecie. A o ile wogóle wam chodzi o wykazanie swej lojalności wobec państwa polskiego, mówimy wam, że wszyscy narówni spełniamy swój obowiązek. A „rydwan kultury", o co tak się troszczycie, że tak słabo żydzi „u nas w masie" dali się w nim zaprząc, jest właśnie tym dowodem, jak wysoko cenimy samopoczucie narodowe!

*

Pod tytułem „Sąd nad klerykalizmem żydowskim w Łodzi" czytamy w № 14. „Nowej kultury" (robotniczej):

Dnia 9 marca odbył się w Łodzi sąd publiczny nad klerykalizmem żydowskim i nowopowstałą żyd. Chadecją [t. z. Poale Emunej Izrael].

Naogół przemówienia były rzeczowe i przekonywujące(?). Mówcy wykazali całą ohydę (?)klerykalizmu. Podkreślili fakt. że wszelkie przepisy i zakazy istnieją tylko dla biednych (?), bogacze zaś wszelkich wyznań będą „rozgrzeszeni" (?) —

Niema dla nas w tej notatce nic nowego. Wszystko to juz było powiedzone. Są to wyszarzałe komunały. Ale cieszy nas właśnie ten fakt, że żydowski klerykalizm, pobudzony przez „Poale Emunej Izrael", daje się w znaki owej masie robotniczej.

*

Dziwić się należy, że dziś jeszcze śród polskiego społoczeństwa aktualną jest myśl o asymilacji. Owszem, bardzo pożądane by było porozumienie, ale w żaden sposób nie może być mowy o asymilacji jako takiej. Właściwie, zdaje nam się, chodzi tu tylko, o częściową asymilację, bo o asymilację mowy. A może ma to tylko być początek walki przeciwko mowy żydowskiej, a własczca przeciwko blahych chęci miarodajnych czynników do przyznania jej pewnych praw? To ostatnie wydaje się nam być najsłuszniejsze.

Tygodnik Illustrowany z dn. 29 marca r. b. pisze:

„Tragedja polsko-żydowska nie polega bynajmniej na „nienawiści" naszej ku żydom, jak o tem usiłuje przekonać Europę i Amerykę szeroko prowadzona propaganda żydowska, opowiadająca bajki o prześladowaniach i pogromach."

„Jeżeli jednak już mowa o „nienawiści", to szukać by jej należało raczej po stronie żydowskiej, uczucie to bowiem jest o wiele swoitsze duszy semickiej..."

„Ale nie tędy prowadzi nasza droga. Nie występujemy z oskarzeniem, szukamy tylko prawdy?"

A tu dalej znajdujemy w tej „prawdzie" wykład o stosunku Żyda do Polaka i o stosunku Żyda do pracy fizycznej i skutki z tego wynikające. I dla tego też „Tygodnik" uważa za słuszne głosić hasła „Rozwoju":

„Dzisiaj dopiero szerokim warstwom narodu polskiego otwierają się na to oczy, ale daleko jeszcze do zupełnego zrozumienia przez naród, jako całość, potrzeby ekonomicznego równouprawienia"...

I dopiero potem jak „Tygodnik Illustrowany" zapoznaje nas z wpływem, z punktu widzenia nauki, jaki mowa wywiera na dany naród,

„że dzięki temu, że mowa żydowska posługuje się innym językiem niż masa polska, inaczej urabia się dusza żydowska, a inaczej dusza polska"

i że

„używanie każdego języka inaczej układa mięśnie na twarzy, zależnie od takiego lub innego wymawiania samogłosek i spółgłosek"

dochodzi on do takiego wniosku:

„Dopóki też pomiędzy nami a żydami stać będzie jak mur obcy język, dopóty o wzajemnem zrozumieniu się i porozumieniu, mimo że staje się ono dla stron obu coraz konieczniejsze, mowy być nie mowy."

„Tylko powszechne przyjęcie przez żydów, mieszkających w Polsce, języka polskiego może z czasem do tego porozumienia doprowadzić. Ale żydzi są temu przeciwni. Upierają się przy żargonie jako przy języku „narodowym". Chcą go nie tylko dalej konserwować, ale marzą nawet o przyznaniu mu praw drugiego języka „krajowego" w myśl dawnych „austrjackich" ideałów.

Konientarze, zdaje się, są zbyteczne.

W.

WŚRÓD PISARZY

— W najbliższych dniach ukaże się nakładem wydawnictwo „SGUŁO" świeży zesz „Ortodoksysze Błetłech". Udział biora: Ba-bar Icchok, Wajnberg, Gutman, Lajchter, Szechter, Dr. Fesler, Dr. Niemcewicz, Jawicz i t. d.

— Rabin M. J. Gutmnn (Husi) opracował dzieło „Rabi Nochum M'czornob'ł; wydaje je wkrótce „Sguło".

— W najbliższym czasie opuszcza prasę „ספר הישר לר״ת" wydanie miniaturowe na pięknym papierze. Prócz tego ukaże się większa praca naukowa „שפת הבנ׳ת" rab. Reichera z Izmaila.

— Jak się dowiadujemy, ukaże się wkrótce w Łodzi tygodnik polityczny, społeczny i literacki z odcieniem ortodoksyjnym pod nazwą „Di Jidisze Sztyme".

BIBLOGRAFJA.

— Jabne — wyd. „Agudas Ceiraj Emunej Israel" w Pabjanicach. Red. W. Joskowicz. Zeszyt I. 1924. str. 16.

— Der Iidiszer Arbajter № 4. 1924. — organ „Poalej Emunej Israel". Łódź, Red. A. M. Rogowy.

Dodatek do miesięcznika „Bajs Jakow".
Kierownik literacki: W. LAJCHTER.

אַלץ, וואָס ס'איז פּאָרגעקומען ביי אונז אין שולע, איז די שולד געווען אויף מיר און פאַר אַלץ בין איך בעשטראָפט געוואָרען; פאַר יעדע זינד, וואָס אַנדערע זענען בעגאַנגען, האָב איך אָנגעהויבען צו שפּירען, אַז דאָס אָרט וואו איך געפין-זיך, איז צו ענג פאַר מיר. פון שעה-צו-שעה איז געוואַקסען דער האַס צו מיר און צו מיינע הבר'טאָרינס. די פיינדשאַפט איז אַזוי ווייט געוואַקסען, אַז כ'האָב זיך זעלבסט געפרעגט: צו וואָס זאָל איך פערברענגען מיין צייט אין אַזאַ אָרט? אָפט פלעג איך בעקלערען מיינע מעשים, אפשר טהו איך טאַקי וועמען-עס-איז שלעכט'ס, אפשר ברענג איך עמיצען שאָדען. אָבער וואָס מעהר איך האָב זיך אָנגעהויבען צו האַלטען אָפּגעזונדערט, וואָס מעהר איך האָב אויפגעהערט צו רעדען מיט די קאָלעזשאַנקעס גוטס אָדער שלעכטס, — אַלץ מעהר האָבען זיי מיך בעשמוצט און געהאַסט. פינף יאָהר האָב איך פערבראַכט אין גימנאַזיום אונטער די שרעקליכסטע פערפאָלגונגען, וועלכע איך האָב געהאַט אויסצושטעהן, און ביסלעכווייז האָב איך זיך צוגעוואוינט צו אַזאַ בעציהונג צו מיר. אַמאָל פלעגט מיר אפילו שוין אַליין אויך אַרויפשווימען אַ געדאַנק: אפשר זענען טאַקי די יודישע שילערינ'ס ווערט אַזאַ בעהאַנדלונג?

אָבער כאָטש איך האָב זיך צוגעוואוינט צו מיין לאַגע, בין איך דאָך שטענדיג געווען טרויעריג, שרעקליך דצרשלאָגען; מיין געוויסען האָט שרעקליך געליטען דערפון, וואָס מיין נאָמען איז אַזוי בעשמוצט און אָהן-אויפהער קומט מיר אויס צו הערען די ערגסטע זידלערייען און שטעך-ווערטלעך.

דאָס איז געווען, געדענק איך, אין דעם ערשטען טאָג פון וואַקאַציע צייט, ווען כ'בין בעפרייט געוואָרען פון שולע און, ווען איך בין אַזוי געזעסען ביי מיר אין צימער אין טרויריגע געדאַנקען, איז אַריינגעקומען מיין פאָטער און זיך געזעצט נעבען מיר. בעמערקענדיג מיין שרעקליך דערשלאָגענהייט, האָט ער מיט אַ ווייכער שטימע מיך געפרעגט: אַניוטאַ. וואָס איז דיר? וואָס ביזטו אַזוי טרויריג? אַ שטראָם טרעהרען האָט זיך אַ גאָס-געטהון פון מיינע אויגען. כ'האָב איהם דערצעהלט מיינע שרעקליכע יסורים די גאַנצע פינף יאָהר און די אכזריות'דיגע בעציהונגען צו מיר פון די לעהרער און די נישט-יודישע חבר'טאָרינס.

— פאַרוואָס ווער איך אַזוי גרויזאַם פערפאָלגט? וואָרום קוקען זיי אויף מיר מיט אַזעלכע בייזוויליגע בליקען — האָב איך היסטעריש-וויינענדיג קוים אַרויסגעשטאַמעלט.

— ס'איז גאָרנישט, מיין טייער קינד! דאָס איז צוליב קנאה פאַר דיינע אויסגעצייכענטע פעהיגקייטען.

— אויב אַזוי, פאַרוואָס זענען זיי נישט מקנא די נישט-יודישע שילערינס, וואָס פיל פון זיי האָבען נאָך בעסערע פעהיגקייטען פון מיר.

— ווייל דו ביזט אַ יודישע טאָכטער — האָב איך בעקומען אַנ'ענטפער.

— צי זענען די יודען טאַקי ווערט אַזאַ בעהאַנדלונג?

— ס'איז אַ שווערע פראַגע, מיין קינד, און נישט מיר וועלען זי פאַרענטפערן, צי זענען יודען ווערט אַזאַ בעהאַנדלונג, אָדער נישט, נור אַזוי איז עס, און אָט דערפאַר האָסטו געליטען יסורים.

— צוליב וואָס,זשע ברויך איך צו לערנען אין אַזאַ אָרט, וואו מען האָט מיך פיינט?

— המ... וואו דען וועסטו לערנען? אפשר ביי די יודישע „מלמדים", אין די יודישע „חדרים"?

II.

פון דעם געשפּרעך אָן, האָב איך נאָך אָנגעהויבען שרעק־

ליכער ליידען; כ'האָב געקוקט אויף זיך, ווי אויף אַ אומנוצליך בעשעפעניש אויף דער וועלט און אָנגעהויבען צו האַסען אַלעמען. מיינע עלטערען, קרובים און אונזער גאַנצע פאַמיליע. אַ בעזונדער־שרעקליכען האַס האָב איך געפיהלט צו מיינע יודישע חבר'טאָרינס. כ'האָב לסוף פערהאַסט אַלץ, וואָס האָט נור אויף זיך אַ יודישען נאָמען. אַפּאַטיש דערשלאָגען בין איך אַזוי אומגעגאַנגען טעג-לאַנג און פערשאָלטען מיין געבורטס-טאָג

און מערקווירדיג! וואָס מעהר ס'איז געוואַקסען אין מיר דער האַס צו מיין פאָלק און דער שטרעבונג צו בעפרייען זיך פון מיין יודישע חבר'טאָרינ'ס, אַלץ מעהר איז געוואַקסען אין מיר אַ שטאַרקע ליבע צו אַלץ, וואָס איז נישט-יודיש. כ'האָב געגאַרט נאָך דער געגענוואַרט פון מיינע נישט-יודישע חבר'טאָרינ'ס, נישט קוקענדיג דערויף, וואָס זיי האָבען מיך מיט געוואַלט אָבגעשטויסען פון זיך.

אַנ'אינערליכע שטימע האָב איך געהערט רופען אין מיר: אונגליקליך קינד! צוליב וואָס און צוליב וועמען ליידסט דו? צוליב דער חרפה פון דיין אָבשטאַמונג? אָבער צו וואָס ברויכסטו דעם אייביגען שאַנד-פלעק אויף זיך צו טראָגען? צו וואָס ברויכסטו זיין אַ טאָכטער פון אַ פעראייביגט פערהאַסט און פערפאָלגט פאָלק? וואָס איז געוויס ווערט אַזאַ בעהאַנדלונג? גאַנץ אָפט האָב איך ווי צו זיך זעלבסט גערעדט:

— אַניוטאַ? וואָס ברויסטו זיין אַ טאָכטער פאַר פאַלשע נידערטרעכטיגע עלטערען און נאָך צו ליידען צוליב דעם פון דער נישט יודישער וועלט? און אַממעהרסטען האָט מיך דערשלאָגען, וואָס כ'האָב זיך איבערצייגט אין דער ריכטיגקייט פון דער זאַך, אַז דאָס יודישע פאָלק איז טאַקי אַנ'אונמאָראַליש, אומנאַטירליך פאָלק, און דאָס יודישע פאָלק זעלבסט אָנערקענט זיין שאַנד. דען דאָס האָב איך זיך דאָך איבערצייגט פון מיינע עלטערען...

(פאָרטזעצונג קומט).

יודיש דורך י. ל. ר.

קאָרעספּאָדענציעס.

קראקא.

דער „שוועסטערליכער פערבאַנד" וואָס עקזיסטירט ביי דער „בית-יעקב" שולע אין קראָקא, לייסטעט אָנגעהויערעס פאַר די אָרימע שילערינס פון דער „בית-יעקב" שולע. זייט דער ש. פ. עקזיסטירט איז כמעט יעדע וואָך אום ווינטער צעטיילט געוואָרען: וואַרימע וועש, זאָקען קליידלעך מענטעל א. אז. וו.

פורים, אַנשטאָט שלח כנות פאַר די לעהרערינס איז געגעבען געוואָרען די אָרימע קינדער פערשידענע שפּייזען און מלבושים. גאַנץ בעזאָנדער ווערט אָנגעפיהרט אַ ברייטע בעקליידונגס-אַקציע אויף פסח; דורך דער „אגודה" איז געזאַמעלט געוואָרן פערשידענע שטאָפען סחורות פון וועלכע די שילערינס פון די פאַך-קורסען אַרבייטעז אויס, אונטער די לייטונג פון פרל. שטעשעראַססקאַ.

ס'ווערען אויסגעפערטיגט צו פערטיילען צווישען אָרעמע בכלל און די אָרעמע שילערינס בפרט: עטליכע הונדערט העמדער, 20 קליידער, 50 בלוזקעס 4 שטאָפענע רעק, 24 שירצען, 26 ציכען, 12 האַנדטיכער, 18 פאָר אונטער־וועש, 6 טיך טאַשענטיכער, 20 פאָר שיך, 120 פאָר זאָקען און שקאַרפּעטען א. אז. וו.

די קאָמיטעט-מיטגלידערינס האָבען בעזונדער אויף זיך גענומען צו בעזאָרגען אום פסח די אָרעמע שילערינס מיט מצות, שמאַלץ, אייער א. דגל.

אַ שילערין.

צוליב מאַנגעל אין פּלאַץ זענען נישט אַריין אין דעם נומער פיל קאָרעספּאָדענציעס—מיר וועלען זיי אי"ה געבען אין קינפטיגען נומער.

ne towarem, tam nie ma on możności pozostawiania wolnych miejsc, a chociaż miljonerem jest, tam jest ubogi. Natomiast w domu swoim tenże sam kupiec urąga gospodarskiej praktyczności przestrzenemi rozmiarami komnat — nie mówiąc nic o wielkości jego ogrodu — i przestrzeń stawia na miejscu honorowem. Tu oto kupiec jest bogatym.

Nie tylko niezapełniona przestrzeń posiada największe znaczenie, ale i niezapełniany czas. Bogacz z nadmiaru czasu swego może kupić sobie czas wolny. Tak, jest to istotnie świadectwem jego bogactwa, że zostawia odłogiem całe szmaty czasu, a niedostatek go nie zmusza do zaorania ich.

Jedna wszakże jest jeszcze dziedzina, gdzie wolna przestrzeń posiada znaczenie najwyższe — dziedzina ducha. Myśli, które muszą być pomyślane, od których niema ucieczki, są wprost męczarnią. Myśli ubogich i nędznych czepiają się ich ducha, jak bluszcz rozwalonej świątyni.

Ból wypełnia wszystkie wolne przestrzenie ducha. Można zdrowie nazwać stanem w którym fizyczna świadomość leży odłogiem, jak pusty step. Lecz skoro najmniejszy palec u nogi zostaje tknięty podargą, natychmiast cała świadomość, do ostatniego zakątka wypełnia się bólem.

Jak nie można żyć w wielkim stylu bez wolnych przestrzeni, tak i duch nie może myśleć w wielkim stylu bez wolnego czasu — bo ujrzy prawdę swoją w **kramikarstwie dnia. A prawda jego codzienności mąci wzrok, jak światło zamglone, budzi strach i nieufność i zacieśnia pole międzyludzkiej wspólnoty.**

R. T.

Remu

[Szkic]

Na cichym spoczywasz cmentarzu, stary rabinie Remu. Aż tu cię zagnał los, ten sam, który wszędzie gdzieindziej gościł twych braci klątwą, znacząc ich czoła piętnem...

Wiedziesz twój ród ze spiekłej ziemi wierzeń zawiłych, ze ziemi twardej i srogiej, z gniazd, obróconych w perzynę...

I spoczywasz cicho na zapomnianym cmentarzu, a dzieci twe z pokoleń na pokolenia idą do ciebie radzić się, pytać i prosić...

Przy stopniach twego kamienia umiera fala jęku, bije zródło dziękczynień, czy pęka struna nieukojowej skargi... Na progu zaziemskiego żywota swego pada cichszym od liści szmerem niezliczone słowo modlitwy i błahy się ściele świstek, pisanych od siebie listów...

Kamień twój, stary Remu, jego szczerby i blizny, kwitną wiecznym śniegiem pokornych, smutnych prośb...

J. B-ki.

Z talmudu

B—STWO

Rzymski cesarz rzekł dnia pewnego do Rabi Jozuego, syna Chananji: „Pokaż mi twego B—ga, wielki talmudysto! Jestem strasznie ciekaw Go poznać, gdzie więc mogę na twarz Jego popatzeć?" — Ze współczuciem uśmiechnął się doń Rabi Jozua na to zbyt naiwne żądanie i rzekł skromnie: „Wielki władco, rzecz niemożliwa: żaden śmiertelnik, jak długo cielesna powłoka go otacza, doskonałości takiej dosięgnąć nie jest w stanie."

„Co? Niemożliwe? Czyż ty myślisz, niewdzięczniku, że istnieje jakiebądź życzenie niedościgłe dla rzymskiego władcy? Pozostaję przy mym żądaniu: B—gu twemu, B—gu Izraela, śmiało w twarz chcę spojrzeć! Lecz pamiętaj, że gdy tego uczynić nie potrafisz, ciało twe, jako żer, dzikim zwierzętom rzucone zostanie."

„Proszę tylko o zwłokę do jutra, Panie i cesarzu, a życzeniu twemu zadość się stanie..."

Nazajurz, a było to w upalny dzień miesiąca Tamuz, prosił mądry Rabi cesarza, by mu towarzyszył za miasto, a tam mu B—ga Izraela pokaże. Pośli więc razem, Cesarz z rabinem Jozuem. Na otwartej równinie pokazał cesarzowi jasno-świecącą, w południowej godzinie tarczę słońca i rzekł do niego: „Wielki władco, racz spojrzeć w tę tarczę świecącą"! a palcem pokazał mu na rozpalone słońce „To niemozliwe, szepnął cesarz—oko moje nie może znieść oślepiającego blasku tego ciała niebieskiego"

„Ha? uśmiechnął się mądry Rabi. Potężnemu rzymskiemu władcy, może coś byc niemożliwem"?

Zawstydzony władca spuścił ku ziemi oczy, zaś Rabi Jozuo padł pokornie do stóp jego i rzekł:

„Potężny mocarzu, pomyśl gdy tylko jedno z miljardów stworzeń, tylko jeden sługa owego Wielkiego Mistrza, zdolny jest twe oko oślepić, jak możesz się odważyć, człowieku, oglądać ową najwznioślejszą, czysto duchową istotę?"

„Przyznaj, o Panie, że to żadnemu śmiertelnikowi niemożliwem, że choć my Go oczami naszego ciała nie widzimy, jednak w każdem źdźiebełku trawy, w każdem ziarnku piasku potęgę Jego, Majestat Jego poznać jesteśmy zdolni."

„Niebiosa wielkości Wiekuistego opowiadają, a dzieła Jego rąk—obłoki wychwalają."

[Psalmy Kap. 19. 2.]

Do druku oddała S. Szenirer.

Rabin Dr MAJER LEHMAN ז"ל
znany talmudysta, powieściopisarz i działacz ze szkoły rabina Hirsza.

H. L. Kadisohn / Ludu mój...

Rozpręż swe członki, niewolą shańbione,
Kajdany w duszy potędze swej skrusz.—
Wytrzyj swe oczy, krwią załzawione,
A budzić swą ciemną brać rusz!

Niczem—dla Cię ofiary,
Złożone na ołtarzu wiary,
Tyś potęga —
Tyś jak wstęga
Rzeki srebrnej!

Na falach Twej duszy
Płynie złota łódz.
Mimo mąk, katuszy
Izraelu nuć:

Choć wicher tęsknoty,
Za kraj w słońcu złoty —
Wije w sercu Twym —
Ludu mój stary,
Wznieś skrzący sztandar wiary,
W cudnym blasku swym.!

Łukow.

Na marginesie

PESACH

Bardziej gniębieni, ujrzamieni i podupadli, duchowo i fizycznie. jak lud żydowski był ongiś w Egipcie historja ludzkości nie zna.

Niewolnikami byli nasi ójcowie; niewolnikami w całym tego słowa znaczeniu; pozbawieni swej własności, rodziny, ciała i siły, i krew niemowląt płynęła strugami.

A człowieczeństwo przystąpiło wówczas do skraju bezmiernej przepaści, skąd już wyzwolenia oczekiwać nie można było.

I jeżeli człowiek jako istota ludzka nie ma znaczenia, to jakie znaczenie ma wtedy lud jako lud, gdzie tu mowa, pytamy się, o samopoczuciu narodowem.

Ale tu spełniła się nadzieja Izraela—. ukazuje się Bóg i rozrywa kajdany niewolnicze. Oddaje człowiekowi jego zatraconej woli, oddaje ojcowi syna, mężowi żonę. I kiedy państwo chamitów schodzi z areny światowej — B—g wyprowadza z Egiptu sześćset tysięcy niewolników żydowskich, by z nimi w świat wkroczyć i uczynić ich swym ludem wybranym.

Ben-Mojsze.

PRZEGLĄD PRASY

W „Rozwadze" (miesięcznik poświęcony idei zespolenia żydów z narodem polskim) z 1 marca czytamy:

WYBORY RABINA W PIOTRKOWIE.

„Spokojny ospały Piotrków Trybunalski był w dniu 17 b.m. widownią gwałtownej akcji wyborczej. Żydzi tego miasta mieli drogą wyborów powierzyć jednemu z sześciu kandydatów stanowisko rabina. Sceny, jakie się w tym dniu rozegrały, okryć musiały rumieńcem wstydu twarze nielicznych, niestety, w tem mieście przedstawicieli kultury wśród żydów. Upokarzającą była nie tyle brutalna walka i obrzucanie posłów i senatorów (Mendelsona) śniegiem i kamieniami, ale wyprowadzona na światło dzienne bezgraniczna, bolesna i niepodzielna ciemnota, trzymająca te masy w swych kleszczach.[?]

Okazało się tu ad oculos, że frazes nacjonalistyczny rzekomo uświadamiający masy, nie tknął dotychczas władztwa ciemnoty. Fanatyzm iście średniowieczny rządzi nadal temi nieszczęśliwemi [?] masami.

To też metodami średniowiecznemi prowadzono akcję wyborczą.

Czego tam nie było? Komitet, agitujący za rabinem z Rawy, zaleca tego „bezpartyjnego" kandydata jako „genjusza", przytaczając jako dowód, że... rozmawiał kiedyś z carem, od którego dostał list własnoręczny. Odezwa wskazuje dokładny, adres, gdzie można ten list oglądać...

O rabinie-pośle Szapiro opowiadano z uznaniem, że na wiecu kandydackim w synagodze miejscowej zrzekł się z góry na okres trzechletni poborów rabinackich i że,.. mówi dobrze po żydowsku! Walka toczyła się b. zawzięta. Zwyciężył rabin Szapiro, popierany fanatycznie przez zwolenników „Związku Ortodoksów". Sjoniści i mizrachiści popierali kandydaturę rabina z Sępolna. Szalę zwycięstwa na rzecz rabina Szapiro przechyliła podobno postawa „dworu" w Górze Kalwarji. A propos tego słyszało się od wielu pobożnych żydów zdumiewające, jak na te koła, uwagi o dwulicowości kleru żydowskiego, o przewrotności „dworu" z Góry Kalwarji i t. p."

Jaskrawem przykładem tego zastraszającego wprost zaniedbania i zapleśniałości w jakim znajduje się ta garstka asymilantów, jest właśnie powyższa notatka. Panowie asymilatorzy nie chcą sobie wybić z głowy, że okres ich panowania już dawno minął.

ווייסט איהר וואו ס'איז די ביליגסטע קוועלע
פון גאלאנטערי און פערפומעריע?

ערקונדיגט אייך ביי דער פירמא
ס. בוכוויץ, פיעטריקאווער 22.
א גרויסער אויסוואהל פון פערשידענע פערפומען,
:: זייפען, אינלענדישע און אויסלענדישע. ::
ספעציעלע אבטיילונג פון שטאהל-וואהרען, גאראנטירט ענגליש שטאהל.
טעלעפאן 43-31 רעעל, גוט און ביליג! טעלעפאן 43-31

לאדז׳ס ערשטע יודישע היטלען פאבריק און דעפאט
עלעגאנט און שעהן קאנט איהר שטענדיג געהן אנגעטהון ווען איהר קויפט פערשידענע
היטלעך און קאפלעך אויך סאמעטענע, ביליגער ווי איבעראל ביי
חיים האכענבערג, לאדז, קאמיננא 2.
באמערקונג: ס'ווערען איבערגעארבייט און איבערפרישט אלטע שטריימלעך
ווי אויך נייע צו פערקויפען.

אברהם שלמה טוסק — בלימה רייזמאן
נשואים
לודז, י"ב אדר ב' תרפ"ד.

בברכת מז"ט הנני מברך את ש"ב
מר אברהם שלמה טוסק לנשואיו.
א. ג. פרידנזון.

מזל טוב!
צו דער פערלאבונג פון דער ג. „בית יעקב"
שילערין פר"ל הינדא בירנבוים
מיט ה' עהרענבערג פון גארליץ
ווינשען מיר א הערצליכען מזל טוב.
השי"ת זאל העלפען איהר זאלט דעם אלטען
„בית יעקב" בויען.
שרה שענירער.
לעהרערינ׳ס און שילערינ׳ס
פון דער „בית יעקב" שולע אין קראקא.

פאליטיש-געזעלשאפטליך-ארטאדאקסיש וואכענבלאט
„די יודישע שטימע"
ערשיינט אין לאדז ארויסגעגעבען דורך ראטמאן א. מ. ראגאווי און א. ג. פרידענזאהן
אדרעס פון רעדאקציע און אדמיניסטראציע: „Jidisze Sztime", Łódź Dzielna 11

עקספעדיציאנס-
= ביורא =
„רענאמא"
ערלעדיגט רעעל און פינקטליך מיט אסעקוראציע-
פערזיכערונג אלערליי פאסט- און באהן-עקספעדיציעס.
פ. האלע שרעדניא № 3

אנאנסען אינ׳ם איינציגען ארטא-
דאקסישען וואכענבלאט
„די יודישע שטימע"
האבען דעם גרעסטען ערפאלג!

בריף-קאסטען אינ׳ם קינפטיגען נומער

אדרעס פון רעדאקציע און אדמיניסטראציע:
„BAJS JAKOW" Łódź, Aleksanderowska 28
פאר געלד:
L. G. Frydenzon Łódź, Aleksandrowska 28.

צו ביליגע פרייזען
וועסטען, זשאקעטען, בלוזען, מענער-סוויטערס, קינדער-
אנצוגלעך, וואלענע וועש, איז צו בעקומען אין דער געזעלשאפט
„ארט" אין לאדז, פלאץ-
קאשטשעלני 4,
אין הויף רעכטע אפיצינע 2-טער שטאק.
עס ווערען בעשטעלונגען אויסגעפערטיגט. ווענדען זיך יעדען
טאג, אויסער שבת, פון 9—2 פארמיטאג און פון 4—7 אוועגד.

בעקאנטמאכונג.
מיר מאכען בעקאנט די ג' קונדשאפט, דאס אין אונזער געשעפט
אויף פיעטריקאווער № 10 אין הויף
בעפינדעט זיך שטעטס אויף לאגער אלע זעמטליכע פירמאווע
בוימוואל-ווארען ווי אויך פערש. האלב-וואלענע שעוויאטען
צו קאנקורענץ פרייזען
ביטע זיך צו איבערצייגען ביי וו. קויפמאן עט קאמפ.,
לאדז, פיעטריקאווער 10 אין הויף.

פאר׳ן אינהאלט פון די אנאנסען איז די רעדאקציע נישט פעראנטווארטליך.

WSCHÓD

DLA SPRAW ŻYDOSTWA

ROK II. ŁÓDŹ, KWIECIEŃ / ניסן 1924 № 2.

Dr. N. Birnbaum / Lud Boży

[Ciąg dalszy]

ŻYDZI POGANIE.

Jednak nadszedł czas, kiedy burza przeniosła się do naszego portu. Wyczuwając pogański zarodek także i w żydzie, próbowała!ona posługiwać się dla swych celów także i tym zarodkiem — emancypacją Żydów nazywam tę zabawkę. Może trzeba jej było pomocy Żydów pozbawionych żydostwa, by w ten sposób łatwiej pokonać tę jego cząstkę, która przedostała się bezpośrednio do ludów świata. I wtedy przytrafiło się coś, co w takiej mierze, tak konsekwentnie nie przytrafiało się po raz drugi, wyłączając hellenizm żydowski. Żydzi przestali czuć w sobie Wieczne Życie, porzucili prastare tradycje szlachectwa, które sam Pan Bóg im nadał, stali się najbardziej zaciekłym czynnikiem pogańskiego buntu. Nie było ani jednego warjactwa i szaleństwa, w którem by nie brali czynnego udziału, niekiedy nawet jako przywódcy—uwiedzeni lub wciągnięci przez wir. Buntownicy pogańscy odczuli. że istnieje niby wolny duch; — ciągle go mają na ustach. Chociaż sami zwykle podkreślają, że człowiek jest zależny od warunków i nie ma wolnego wyboru jednak z wielką nienawiścią zwalczają świadomie, że pierwotne hasła wieczności i słowa wielkich nauczycieli ludzkości, powinny być pierwszemi podstawami rozważań ludzkich. Błogosławieństwo, ukryte w ponadczasowej dyscyplinie ducha ludzkiego, wydaje im się przekleństwem, a zaś pogaństwo tłumów, które płynie raz tu, raz am, zależnie od tego, jak nimi kierują przywódcy: ludzie bez poczucia odpowiedzialności, z malutkiemi, niedojrzałemi mózgami— wydaje im się błogosławieństwem. I nawet wówczas, gdy już odczuwają, że ich stadu potrzebna jest jednak cząstka trwałej dyscypliny i że o tem myśleć powinni nie odwołują się do głosicieli Prawdy; ani do niezłomnej straży wiary, lecz do strażników bezpieczeństwa publicznego.

są żydzi dzieci tego ludu, którego pan Bóg obdarzył najpotężniejszym i najżyźniejszym systematem wiecznej dyscypliny;—który zasłużył, by korzyć się dumnym uczuciem uginania się przed Tym, od którego bierze się początek całego myślenia ludzkiego i wszystkich jego czynów; który poznał most Jedynego, wszechbędącego. przerzucony nad otchłanią niezliczonych złudzeń;—są żydzi, którzy idą krok w krok. albo nawet kroczą przodem, wydając okrzyki, dziksze od wszystkich innych: „wolny duch! wolny duch!"

Buntownicy pogańscy uczepili się słowa „oświata", które miało być przeznaczonym dla przypomnienia człowiekowi obrazu Boga i męczyli je tak długo, aż stało się ono, pośmiewiskim i hańbą. Ich oświata nie ma nic wspólnego z wzniosłością ducha ludzkiego. Sami nie posiadając swej własnej mądrości i prawdy, wpadli oni na iście pogański pomysł, zesztukowania mądrości i prawdy z różnych kamieni barwnych, w ten sam sposób, w jaki ich ojcowie i praojcowie zestawili swe bóstwa; odebrali władzę królowym dedukcji i syntezy i oddali ją niewolnicom indukcji i analizy, uczynili naukę kaleką i tyle szacunku oddają tej kalece, ile jej się nie należałoby nawet wówczas, gdyby nie była kaleką. Związani ze światem mniej niż poganie starych czasów a i bez entuzjazmu średniowiecza i nie stworzywszy sobie istotnie nowych podstaw kultury—wytworzyli czas w którym artysta pozbawiony jest wyboru— chyba, że jest jednym ze spadkobiorców starej potęgi i musi albo przekształcać to, co inni stworzyli, lub zwyczajnie—produkować czas, kiedy twórcza siła piękna schnie w narodzie wobec urodzaju snobów i pajaców kultury Samych siebie napełnili najrozmaitszą nadziewką tego rodzaju sztuki i nauki,-napchali się do tego stopnia, że co chwilę pęknąć mogą, kiełbasy oświaty— a człowieka prostego ze zdrowym rozsądkiem i sercem karmili odpadkami tej nadziewki, ze wyrósł na cień — ale na cień, pełen pychy.

D. c. n. Przełożył M. W.

Poszepty duszy

[MYŚLI]

Różnica między ubogim a naprawdę bogatym jest w tem, że bogaty pozwolić sobie może na wielkie wolne przestrzenie w swoim domu. Choćby meble, któremi człowiek bogaty napełnia swój dom, były najcenniejsze — szeroka przestrzeń, która przestrzennym czyni podwórzec i ogrody, ma znaczenie nieskończenie większe. Handlowe przestrzenie kupca są zapcha-

„BAJS-JAKOW" — miesięcznik-literacko-ortodoksyjny

WSCHÓD

— DLA SPRAW ŻYDOSTWA. —

ZESZYT II. ROK II.

TREŚĆ: Dr. N. Birubaum / Lud Boży; R. Tagore / Poszepty duszy; I. B-ki / Remu; H. L. Kadison / Ludu mój... (wiersz); S. Szenirer / Z talmudu, na marginesie.

Kierownik literacki: W. LAJCHTER.

Red. odp. L. G. Frydenzon. Wyd. I. Ptasznik. Tłocznia „KULTURA" Łódź, Cegielniana 10.